

Přítomnost

ROČNÍK XI

V PRAZE 30. KVĚTNA 1934

Za Kč 2.—

O jedné zvláštnosti naší politiky F. PEROUTKA

Voják se dívá na chemickou válku ROCCO MORRETTA

Odpověď J. A. Bati

Cesty socialismu v demokracii ZDENĚK SMETÁČEK

Německý „Arbeitseinsatz“ J. KOLÁŘÍK

Sověty mezi Francií a Amerikou B. BENEŠ

Maďarský revisionism a Společnost národů — Heimatfronta dnes — Mělo naše osvobození vůbec smysl?

Národní demokracie se dívá do Třetí říše — Zase literární aféra na Slovensku

Dohodli jsme se, že se nedohodneme — Otázka soukromého podnikání ve světle paroplavby na Vltavě

Případ senátora Johanise — Cesta rektora Domina k národu

Přítomnost

ROČNÍK XI

V PRAZE 30. KVĚTNA 1934

ČÍSLO 22

O jedné zvláštnosti naší politiky

Také nás někdy přepadají chvíle, kdy si říkáme: jen zevšednět nám nedej, Bože — a kdybychom raději psali zajímavěji, což v očích velké části čtenářů znamená psát radikálněji. Útok na něco je u nás stále ještě více oblíben než obhajoba něčeho, a mnozí lidé jsou ještě tak hloupí, že spěchají za někým jen proto, že bije do všeho. Nevědí ještě, že v radikalismu může být právě tolik obmezenosti, jako v reakcionářství. Není nic pěkného, ani obrústat mechem jako balvan, ani rádit jako splašený býk. Je-li jaký důležitý problém pro moderního českého člověka, tedy jak spojit potřebnou pohyblivost s potřebnou stálostí. Všichni kritikové české povahy vytýkají, že nám chybí vytrvalost. Ještě snad nikdy nezáleželo tolik na tom, dovede-li jedna generace Čechů vydržet, jako nyní. Bylo nám osudem naděleno, hrát velmi historickou úlohu. Za sto let budou pod drobnohledem zkoumat, jak jsme se chovali, a červeň studu stoupá do tváří při pomýšlení, že by naši potomci mohli říci, že jsme se chovali pošetile nebo jako baby, nebo že jsme pro hezká slova ztratili věc. Musíme se spíše ucházeti o příznivý úsudek historie než o přízeň unuděného čtenáře, který rychle se probírá tím, co píšeme, aby tam našel nějaké sensační mínění nebo otráslující útok. Ačkoliv dojem míru v nás otupuje bystrost postřehu pro tragedii, která se nad námi vznáší, to, co se kolem nás děje, je pokračování světové války, a jistě je pro nás v sázce právě tolik, jako tenkrát. Jde o to, abychom všichni viděli, co je hlavní, a abychom pro to dovedli obětovat zájem o to, co je vedlejší. Nikdo nebude naši generaci posuzovat podle duchaplnosti nebo podle pronikavosti epigramů, které psala, nýbrž podle toho, jak dovedla udržet to, co získala r. 1918. Nebudou se starat o důstojné produkty naší žluči, nýbrž o výsledky naší rozvahy a odhodlanosti. Nebudou chtít vědět, co jsme psali, nýbrž co jsme udělali. Historii neimponuje sebe chytřejší rozháranost. Proto si tady říkáme tak dlouho, co tento časopis vychází: vem čert raději naši zajímavost jakožto literátů, jen když ničím nepřispějeme k tomu, aby čert vzal výsledky staletého národního usilování.

Nezapomenu na deprimující dojem, který vzbuzovalo, když tři nebo čtyři roky po světové válce se p. profesor Rádl začal tvářit unuděně a naříkat, že není nových myšlenek. Není dokonalejšího příkladu české nevytrvalosti. Jak byla tehdy už upevněna demokracie? Co vůbec bylo tenkrátě uskutečněno ze socialismu? Nebyla upevněna, nic nebylo uskutečněno. Jestliže tyto dvě hlavní ideje tedy potřebovaly ještě dlouhých let, aby skutečně zvitězily, co jiného než rozumová nestálost mohla přimět vynikajícího českého intelektuála, aby si stěžoval, že není nových ideí? Hitler je dobrý lék na takovou unuděnost. Jestliže v nějaké ulici jeden dům ještě není pod střechou a k druhému se teprve kopou základy, jest důvod žalovat na nedostatek stavebního ruchu? Buďme

tvrdí k takovým vrtochům, kdyby hrozily se v nás objevit.

Hodlám zde promluvit způsobem právě opačným, než tehdy mluvil p. profesor Rádl. Nebudu hledat nových ideí, protože vítězství starých není ještě vybojováno. Tak na př. zápas o demokracii, o tuto starou, jak se praví, myšlenku, stačí nás zaměstnat úplně na řadu let. Ze světové války vyšli jsme, majíce tři barvy na svém praporu: barvu národní samostatnosti, barvu demokracie a barvu sociální spravedlivosti. Pozorujeme-li, jak málo bylo ze socialismu uskutečněno, snad se více přiblížíme skutečnosti, řekneme-li, že vůbec nic — zajisté se nebudeme shánět po nové ideji: socialism je právě tak novou ideou jako r. 1918. Ale tuto otázku asi nevyřešíme sami. Nabyli jsme už tolika zkušeností, abychom věděli, že vyžaduje řešení mezinárodního, celkového pokroku světového. Do té doby budeme asi dále účastní světového skandálu, pozůstávajícího v tom, že otázka sociální spravedlivosti se neřeší.

Ale jsou jiné příležitosti, kdy můžeme ukázat, co sami dovedeme a kdy nám nikdo nepomůže. Jsou to naše dva zisky ze světové války: národní samostatnost a demokracie. Stojí za to, aby byly hájeny? Jestliže ano — a jen zcela zmatený člověk by mohl odpovědět jinak — pak se musíme zbavovat oné, někdy tak protivné neodvahy k pozitivnosti, která Čechy často lomcuje. Mohou mít mnohé námitky proti této i jiným našim vládám, které byly a budou. Ale nikdy nezapomenu se ptát, bojují-li za naši národní svobodu a za demokracii. Jestliže ano, zaslouží si naší loyality.

Když už jsme mluvili o otázce zajímavosti, bylo by snad zajímavější pro čtenáře, kdybychom odsuzovali všechno, co naše politika udělala, a kdybychom se tvářili neskonale chytřejšími, než je vláda, jak to někteří jiní tak rádi činí. Prý si dnes lidé přejí opsičnosti. Máme proto zapřít svůj rozum, že si lidé přejí opsičnosti? Je novinář obyčejný krmič ve zvěřinci nálad publika — anebo má mít něco z vlastností vůdce, který udává směr? Zbledneme studem, když kolem nás nervosní lidé budou říkat, že do všeho má uhodit hrom, a když budou říkat, že jen to jim lahodí, co je psáno v tomto smyslu? Už dávno jsme měli na vybranou — přihlásiti se buď k rozvaze nebo k panice, a už dávno jsme se rozhodli.

Toto vše je úvod k pochvale, kterou chceme nyní naší politice za cosi udělit. Jest to určité nadání ke stálosti, které se zřetelně projevuje. Krátce za sebou následovaly dvě události, které to dosvědčují: T. G. Masaryk byl po čtvrté zvolen prezidentem republiky, a dr. Beneš slaví své padesáté narozeniny, stále ještě ve funkci zahraničního ministra, kterou zastává už šestnáct let. Těmito dvěma fakty lišíme se od všech ostatních států evropských. Nikdo si už nepamatuje jména všech zahraničních ministrů, kteří se za tu dobu jinde vystřídali. V tom, že my jsme

tak dlouho dovedli udržet a strpěli oba tyto funkcionáře na jejich místech, třeba spatřovat určitou naši originalitu. Je to dobrá originalita nebo špatná?

Velmi rádi, aby to bylo uznáno za prospěšnou originalitu. Je to známkou toho, že uprostřed chaosu, který zmítá světem, dovedli jsme se my dopracovat k jisté stabilitě, jež nám snad nahrazuje onu stabilitu, která u jiných národů vyplývá ze starší tradice. Připočítejte k těmto dvěma faktům ještě ten fakt, že také změň vlády nebylo u nás daleko tolik, jako jinde — a musíte uznat, že jsme obohatili jevy světové politiky o zcela zvláštní typ politických poměrů, snad nikoliv poutavý po estetické stránce, ale zajiště prospěšný po stránce odolnosti, která má svou cenu. Národ, který toto svedl — přes všechny obtíže, které se stavěly do cesty, přes všechny osobní a stranické hněvy, které bývaly mohutné — takový národ není bez politického talentu, a ačkoliv se mu v mnohých věcech právem předhazuje nevytrvalost, ve věci této ukázal, že není bez toho, co Nietzsche nazývá „dlouhou vůlí“. Jestliže někdo se už proboujel k poznání, že cennější je stavět než bořit, nemůže neocenit tuto zajímavou okolnost naší politiky. Někteří snad budou pochybovat o tom, je-li zajímavá; budou ji podezřívát z šedivé solidnosti. Ale zajímavější je vždy to, čeho je méně, a my jsme už skoro zapomněli, že v chaotických evropských poměrech je méně stálosti než změny. Obyčejně se pokládaly rozvrácené rodiny za zajímavější; avšak v poměrech, kdy skoro každá rodina je rozvrácená, je rodina nezvrácená fakt věru pozoruhodnější.

Stabilita, o níž jsme mluvili, svědčí o jisté vnitřní síle naší politiky, která nám v těchto časech dává naději do budoucna. Ač jsme cokoli, aspoň nejsme třetína, větrem se klátící.

F. Peroutka.

poznámky

Cesty socialismu v demokracii

Od samých počátků je novodobý socialismus provázen otázkou, jakým způsobem bude uskutečněn. Tak zvaní utopisté nepočítali s dělnictvem a spoléhali, že zámožní lidé sami pochopí socialismus jako věc rozumnou a přičiní se o její uskutečnění. Marxism byl reakcí na tento optimismus. Přestal stavět na dobré vůli bohatých a přenesl své naděje na davy proletariátu i na samočinný vývoj hospodářství. Když se i tato předpověď ukázala klamnou, hledali Marx i Engels na konci své životní působnosti stanovisko zprostředkující a připustili, že někde se socialismus může uskutečnit i bez proletářské revoluce. Revisionism pak šel ještě dál a vzdal se revoluce docela. Od té doby pak socialistická taktika podle prostředí a okolností ustavičně kolísá mezi revolučností a evolučností. Oba tyto směry však předpokládají, že socialistické učení bude jednou naplněno do poslední písmeny, ať už tím či oním způsobem a v té či oné době, jinými slovy, že stoupenci socialismu získají jednou celou politickou moc.

Je zvláštní, jak málo socialistů počítá s možností, že i tady se ukáže jistý odstup mezi myšlenkou a skutečností a že se historie vyrovná se socialismem jen na určitý počet procent. To je patrně tím, že socialisté jsou podnes z velké části ovládnáni myšlenkovými zvyky z dob absolutistických nebo poloabsolutistických režimů. V takovýchto státech se problém socialismu jevil a mohl jevit poměrně jednoduchý — jak dobytí státní moci. V absolutistickém státě vládne menšina a dobytí státu neznamená nic jiného, než posadit na její místo menšinu jinou. Protože v takovém státě veřejné mínění nic neplatí a protože politická moc je soustředěna v rukou mála lidí, neví socialista ani dost dobře, koho všechno má proti sobě,

a ostatně na tom příliš nezáleží. Může mít pak ilusi, že je jediným vážným politickým konkurentem absolutní vlády a že budoucnost náleží jen jemu.

Probudí-li se však socialista jednoho krásného dne v demokracii, vypadá jeho situace rázem docela jinak. Politická skutečnost se ukazuje daleko složitější. Protože demokracie uvolňuje také všechny ostatní politické síly a dává jim možnost soutěžit, stává se socialism (a s ním ovšem i každý jiný směr, který snad měl podobné iluze) nikoli jediným, nýbrž jen jedním z mnohých. Vláda, která se v absolutismu vznášela vysoko nad společností a byla na ní (aspoň v teorii) nezávislá, napájí se v demokracii střídavě ze všech anebo aspoň z hlavních složek společnosti. Aby se jedna z těchto složek zmocnila monopolu vládní moci, musí se stát trvalou většinou, což je podle všech dosavadních zkušeností s demokraciemi věc těžko myslitelná. Stává se tedy otázka výhradní politické moci pro socialistu teprve v demokracii doopravdy palčivou a osudovou.

Socialism na to reaguje rozmanitým způsobem. Někde se smíruje s úlohou jednoho z mnohých, hledá přístup k vládní moci a účastní se jí podle své okamžité síly. Jinde se drží stranou, manevruje sem a tam a v skrytu ještě doufá, že se věc nakonec nějak sama rozřeší. A konečně ještě tu a tam drží původní doktrinu a vrhá zoufalé revoluční výzvy do tváře všech... Každý z těchto způsobů má své nebezpečí. První v tom, že socialism časem zapomene na původní program a stane se zavedenou institucí; druhý v tom, že se dobrovolně vyraďí ze spolurozhodování a že se naň zapomene jako na kluka uraženého stojícího v koutku; třetí v tom, že na sebe přivolá násilnou pomstu. Všecky tyto případy můžeme po válce sledovat v střední a západní Evropě. Kdežto střeoevropské socialismy své cesty brzy našly — a některé na nich už ztroskotaly — hledá socialism francouzský jen těžko a váhavě svůj směr.

O svatodušních svátcích měly obě francouzské strany sjezdy, stará sekce druhé Internacionály v Toulouse a nově odštěpená strana francouzských socialistů v Paříži. Na resolučních obou sjezdu krásně vidíme, jak stanovisko k otázce politické moci určuje postavení strany ve státě a její praxi. Novosocialisté se smířili s tím, že socialism je jenom jedním z mnohých a ztratili nad čekáním na úplnou moc trpělivost. Vycházejí z dané situace, z odhadu politických sil a staví jen takové požadavky, o nichž se domnívají, že jsou přijatelné i jiným. Hledají spojení. Marcel Déat je na sjezdu viděl v odborových organizacích a ve Svazu bývalých bojovníků, což jsou sdružení mající programy reformní, ale nikoli právě socialističtí. Podle toho se zařizují i novosocialisté a žádají věci docela praktické, jako některé reformy ústavní, organizaci statistické služby, investiční práce, zkrácení pracovní doby, organizaci zemědělského trhu, úlevy drobnému obchodu, ochranu vkladatelů, kontrolu úvěru atd. Jejich zástupce ve vládě Doumerguově, Marquet, zápolí s prvními pokusy o provádění hospodářského plánu. Vyhýbají se slovu socialisace, přes to, že se hlásí k druhé Internacionále. Jejich zásadu by bylo lze shrnouti asi takto: nejdou-li lidé k socialismu, musí jít socialism k nim. Odtud pokusy o získání středních stavů. O „konečných cílech“ socialismu a o dobytí moci se mlčí.

Starí sociální demokraté v čele s Blumem staví většinu těchto a podobných požadavků také — je to ústupek skupině mladších teoretiků horujících pro plán, která se na sjezdu silně uplatňovala — ale s velikou konečnou výhradou: jsou to jen zatímní požadavky, opravdový socialism může přijít teprve tehdy, až strana dobude politické moci. Z toho plyne logický důsledek, že úsilí o moc je ze všeho na prvním místě a že se na programové požadavky hledí více méně jen jako na agitační pomůcky. Protože strana odmítá revoluční romantism, musí soustřeďovat všechnu píli na agitaci, výchovu, organizovanou akce, mezi nimiž je na čelním místě snaha, „vřátiti generální stávec její revoluční dosah“ (patrně vzpomínka na stávkové úspěchy z 12. února). To je dohromady krásný příklad starého, doktrinářsky čistého, politicko-agitačního socialismu, jak ho dovede formulovat snad už jen Leon Blum — socialismu, který pořád ještě věří, že nemůže nic zmeškat a že čas pracuje pro něj. Tato víra sama je ovšem založena na staré teorii, zvláště na spoléhání na vývoj. Jenže „vývoj“ je dnes pojem poněkud problematický. Tady by socialismu měla pomoci sociologie — kdyby jaká nová a pořádná byla.

Každý socialism, postavený doprostřed demokracie, je nucen promýšlet do základů své postavení. Tragikou jeho osudu jest, že takové přemýšlení s sebou vždycky nese další štěpení, tvoření nových frakcí a tím i oslabování.

Z. S.

Německý „Arbeitseinsatz“

16. května vyšel v německém říšském zákoníku zákon, jenž se úředně nazývá „Gesetz zur Regelung des Arbeitseinsatzes“. Tento název nelze snadno přeložit do jiného jazyka a jakékoli úsilí o překlad by vůbec ztroskotalo, kdybychom si neuvědomili, že nynější německý režim tvoří nejen nové instituce a pojmy, ale i nová slova pro staré pojmy. „Arbeitseinsatz“ je takové nové slovo; dříve se říkalo „Arbeitsmarkt“, trh práce. To ovšem bylo možné za vlády marxistů, kdy práce byla ještě otázkou chleba a kdy byl dělník hoden mzdy své. V třetí říši, jak známo, se otázka práce stala otázkou cti a ne chleba a proto už se nesmí mluvit o trhu práce.

Nový zákon o úpravě trhu práce, který už není trhem, se pokouší o velmi pronikavý zásah do sociální struktury Německa. President říšského ústavu pro zprostředkování práce a pojištění nezaměstnaných dostává tímto zákonem trojí dalekosáhlé zmocnění. Předem může podle § 1. nařídít pro okresy s vysokou nezaměstnaností, že osoby, jež nemají v těch okresích bydliště, mohou tam být zaměstnány jako dělníci nebo zřizenci jen po jeho předchozím svolení. Mnohem dále jde zmocnění v § 2., podle něhož může nařídít, že osoby, které v den platnosti jeho nařízení nebo 3 léta před tím pracovaly v zemědělství, mohou být zaměstnány v jiných než zemědělských podnicích nebo pracích jen po jeho předchozím svolení. Podle § 3. konečně může president zmíněného ústavu nařídít podnikům, jichž by se jeho nařízení týkalo, aby propustily ze svých služeb dělníky nebo zřizence, kteří v posledních 3 letech byli činní v zemědělství.

Další část zákona se stará o to, aby tato nařízení byla účinná; hrozí tresty podnikatelům, kteří by neposlechli a zbavuje některých výhod podpor při nezaměstnanosti ty dělníky a zřizence, kteří by setrvali v zaměstnání nebo přijali zaměstnání proti ustanovení takového nařízení. Výslovně se stanoví, že říše nebo říšský ústav nebude nahrazovat škodu, která někomu vznikne z opatření podle tohoto zákona.

Nejde tu o nic menšího, než o pokus třeba násilím zarazit příliv venkovského obyvatelstva do větších měst. Veliká města se svou sociální strukturou jsou zřejmě nemalou starostí nynějších vlád Německa; loňské sčítání lidu ukázalo, že v Německu bydlí v městech, která mají přes 100.000 obyvatelů, celkem 19.8 milionů lidí. To je zřejmě trochu mnoho z důvodů ryze hospodářských i z důvodů politických, které novému režimu nejsou lhostejné. I když snad je jenom výtvořem „Greuelpropagandy“ tvrzení, že při volbách do důvěrníckých sborů v průmyslových podnicích, které se letos před 1. květnem konaly po prvé podle nového zákona o uspořádání národní práce, nedosáhli národní socialisté absolutní většiny, přece jen je podezřelé, že tyto výsledky voleb nebyly uveřejněny, ač jistě by to byl vítaný prostředek propagace národně-sociální myšlenky mezi dělnictvem. Zdá se tedy, že průmyslové dělnictvo ještě není získáno pro nový režim a nemůžeme vyloučit, že tato okolnost měla také vliv na vydání tohoto zákona. Zakáže-li se příliv nového dělnictva z venkova do městských průmyslových oborů, zabrání se nebezpečí, že by tyto noví příchozí byli získáni tajným marxismem, který asi mezi průmyslovým dělnictvem ve městech ještě nevymřel. Vyloučí-li se při tom živly, které v posledních 3 letech se do městského průmyslu dostaly, tím lépe; nezbude jim nic jiného, než hledat práci zas na venkově a tam už nejsou tak nebezpeční. Proto snad je osten tohoto zákona namířen jen proti dělníkům a zřizencům, ne proti jiným zaměstnancům a také ne proti osobám samostatným (živnostníkům a obchodníkům).

Všechno bude ovšem záležet na tom, do jaké míry se užije zmocnění tohoto zákona; okolnost, že presidentem říšského úřadu pro zprostředkování práce zůstal i po nastoupení Hitlerova režimu dřívější osvědčený odborník dr. Syrup nevyklučuje, že se bude těchto zmocnění užívat velmi opatrně. Pokládalo-li se však za nutné takový zákon vůbec vydat, není pochyby, že něčeho se jím chce dosáti. Může snadno nastat situace, kdy potřeby režimu budou silnější, než prozíravost a opatrnost dra Syrupa.

Zatím už bylo vydáno jedno nařízení podle tohoto zákona; zabíráje se jím příliv venkovských zaměstnanců do Berlína. Dále bylo ohlášeno nařízení, jímž budou stanoveny průmyslové obory, které nebudou moci bez zvláštního povolení zaměstnávat lidi, činné dosud v zemědělství; vedle těžkého průmyslu budou to zejména obory stavební, tedy obory, které dosud zaměstnávaly převážně dělnictvo z venkova. Předpis dosud že se to týká dělníků, kteří v posledních 3 letech pracovali v zemědělství, se zatím má vykládat dosti liberálně, a to tak, že se to týká těch, kteří v posledních 3 letech pracovali aspoň 52 týdnů v zemědělství. V tom se projevuje ten-

dence, aby při provádění zákona se zabránilo příliš velkým ostrostem.

Ale zákon je toho druhu, že na trvalo ostrostem a krivdám nezabrání. Do jisté míry se jím obnovuje stav, který v Evropě byl pokládán už za dávnou minulost, že totiž jistá kategorie lidí bude připoutána k půdě. Ne sice k téměř kusu půdy, ale k zaměstnání na zemědělské půdě. Není pochyby o tom, že útěk z venkova může být povážlivá věc a že stát, v němž tento zjev se vyskytuje ve větší míře, nemůže k němu být lhostejný. Brání-li se mu však takovýmto způsobem, sahá zároveň na jednu z vymožeností moderní civilizace, na právo, aby každý si hledal své pracovní možnosti kde chce a kde může. S hlediska jednotlivce, který byl zaměstnán v zemědělství a přejde pak do města, je to nepochybně zpravidla jistý sociální vzestup, dostane-li tam dobrou práci. Tato možnost se má novým německým zákonem aspoň určitým jednotlivcům vzít a naopak mají se nutit k návratu z průmyslu do zemědělství. To ovšem zároveň znamená pro ty, kteří dosáhli už zaměstnání v průmyslu, a nyní budou musít se vrátit do zemědělství, že jejich životní úroveň se zpravidla zmenší. Pro statkáře to bude nezbytně znamenat zvýšenou nabídku levnějších pracovních sil. To s hlediska režimu není špatné, poněvadž junkeři v poslední době, jak se zdá, pozbyli hodně ze svého původního nadšení.

Tento pokus o záměrnou regulaci pohybu obyvatelstva z venkova do měst je jistě velmi zajímavý, ale zároveň také choulostivý. Je příznačné, že německý tisk, pokud k zákonu vedle oficiálních komentářů vůbec něco poznamenal, neoplýval zdaleka takovým nadšením, jako při jiných vládních opatřeních. Frankfurter Zeitung sice zásadně opatření pochválila, ale nakonec si přece jen neodepřela několik opatrně kritických slov: „Každá „uzávěra“ je už svou podstatou byrokratická, i když se při jejím provádění chce brát sebe větší ohled na jednotlivce. Co by dnes byl německý průmysl, co německá města bez výkonů, které v nich provedli selští synové? Oč by Německo přišlo, kdyby se zásadně měl „uzavřít“ pohyb obyvatelstva mezi městem a venkovem! Chceme-li zabránit útěku z venkova a uvolnit velkoměstům, dali bychom přednost jemnějším prostředkům rozrůznění, nepřímým metodám výchovy a zlepšených možností životních i pracovních, které pak vedou lidi správnou cestou na základě svobodného jejich rozhodnutí, aniž se při tom omezují výběr podle různých nadání a aniž se lidem běže osobní odpovědnost za jejich osud.“

Bude zajímavé sledovat, jaké budou účinky tohoto nového článku německé sociální politiky v praxi; nesporně ovšem jím bude napravena do jisté míry „Schönheitsfehler“ německé statistiky o nezaměstnanosti, podle níž ve velkoměstech připadá na 1000 obyvatelů 81 nezaměstnaných, kdežto v ostatní říši jen 23.6 nezaměstnaných.

J. Kolářik.

Sověty mezi Francií a Amerikou

Stačí jen málo nahlédnout do sovětského tisku, abychom poznali, že se mezinárodní ovzduší velmi změnilo, zvláště v poměru Ruska k Francii. Začátkem května odjela do Ruska početná výprava francouzských vědců, která byla v Moskvě i jinde přijata velmi okázale. „Le Journal de Moscou“ na příklad vítá 9. května francouzské učence těmito slovy: „Jakožto revoluční země jest Sovětský svaz lépe než kdo jiný s to oceniti slavné dějiny francouzské vědy, která se od encyklopedistů přes vznešené dílo konventu až po Pasteura a Curie inspirovala tímž ideálem humanitny a pokroku, který dnes vede národy Sovětského svazu, stavitele nové společnosti.“ Jestliže dovede nalézt sovětský list tak velká slova uznání pro francouzskou humanitu a pokrok, které až posud byly v komunistickém slovníku nejhroším výplukem měšťáckého zpátečnictví, znamená to, že se ruská vláda dívá dnes na Francii docela jinými politickými očima než dříve. K tomu třeba ještě vytknout způsob, jakým ruské noviny píšou o Německu. Mluví docela bez obalu; jestli německá vláda dává protestovat proti všem ironiím a neuctivostem, jež se v sovětském tisku o Německu vyskytnou, nevychází jistě moskevské vyslanectví ani na chvíli z práce. A konečně třetí předmět sovětské kritiky: Japonsko. V citovaném čísle „Journal de Moscou“ je přehled japonských knih, agitujících pro válku s Ruskem nebo s Amerikou. Rozumí se samo sebou, že sovětský komentátor dává najevo nepokryté sympatie k Spojeným státům a že k Japonsku není o nic milosrdnější než k Německu. — Je z toho všeho dobře vidět, jak se dnes ruská zahraniční politika orientuje — k Francii a k Americe. Práteleství s Francií ovšem logicky znamená také vřídlost k Malé dohodě. Připočteme-li k tomu možnost vstupu

Ruska do Spoločnosti národů, dostaneme trochu jiný obraz mezinárodní situace, než jaký jsme zvyklí vidět se svého středoevropského stanoviska. Z. S.

Maďarský revisionism a Spoločnosť národů

Nedbale pripravene extempore maďarské vlády v Ženevě při nedávném zasedání rady Spoločnosti národů znovu upozornilo, jak dnes živoří maďarský revisionism. Maďarsko trpí nedostatkem schopných lidí, kteří by dovedli odvrhnout od sebe všechnu falešnou hrdoť maďarských diplomatů bývalého Rakousko-Uherska, kteří by se dovedli spokojit drobnou prací, bez níž boj v Ženevě je marná ztráta času a energie, kteří by chtěli považovat zaměstnání diplomatů za něco jiného, než za sinekuru. Maďarsko ztratilo právě v Ženevě nejsvětější postavu své diplomacie, hraběte Apponyiho, a s ním jakoby zmizel i bývalý elán nadšenců, věřících ve vítězství boje za Velké Maďarsko. Československým orgánům, které jsou pověřeny prováděním propagandy a hájením čs. zájmů v cizině, jsou u nás dosti často činěny výtky a neméně často se poukazuje na domnělou schopnost Maďarů v oboru národní propagandy. Nicméně případy, jsoucí v úzké souvislosti s maďarským revisionismem, projednávané v Ženevě dosti krátce za sebou, dokazují, jak jsou přeceňovány schopnosti Maďarů a jak se osvědčily naše metody.

Stížnost maďarské vlády na Jugoslaviu ve věci pohraničních incidentů byla vypracována ledabyle, bez ohledu na možnost repliky, zhoubné pro pověst Maďarska. Maďarská vláda volila nejméně vhodný okamžik a nešťastnou formu k manifestaci nutnosti revize mírových smluv. Jednak je vyloučeno, aby rada Spoločnosti národů byla obtěžována stížnostmi na incidenty, jež se udály před třemi lety; a pak maďarská vláda nepochopila, že členové rady Spoločnosti národů, kteří právě řešili za nesmírných obtíží saarskou otázku, dvě války v jižní Americe i ztracené odzbrojení, neměli chuti dát ženevskou instituci do služeb publicity maďarského revisionismu. Proporce je právě v Ženevě zásada, jejíž nedodržování se vždy vymstí neschopným diplomatům. Kromě toho maďarská vláda úplně proti duchu římských protokolů ponechala — jak tvrdí Italové — Řím stranou. Rozhodně si nezajistila podpory a pomoci italské vlády, neboť baron Aloisi v Ženevě nehnul ani prstem pro budapešťskou stížnost. Výsledek tajné schůze rady, v níž byla maďarská stížnost projednána, zpečetil fiasko maďarského podnětu. Odklad zkoumání stížnosti dal příležitost jugoslávské vládě sebrat proti Maďarsku všechn materiál, který zastíní i 17 padlých na maďarsko-jugoslávské hranici. Konečně vrchol všeho: Zatím co Itálie odepřela podporovat Maďarsko při nevhodném extempore, Jihoslavie bude těžit z faktu, že z celého případu se stal „útok Maďarska na Malou dohodu“ a jako takový bude bezpochyby řešen v poslední instanci. Proto se ptají Maďaři poněkud pozdě, zda toho všeho bylo vlastně zapotřebí. Malá dohoda měla také příležitost skandalizovat v radě Spoločnosti národů maďarskou vládu, ale tuto radost si mileráda odpustila. Když propukla ostuda s hirtenberskými zbraněmi, dopravovanými z Itálie do Maďarska, spokojila se Malá dohoda s publicitou celého případu, poslechla dobré rady svých přátel a nehnala věc do krajnosti. Proporce konfliktů a konfliktů byla zachována, a hirtenberské zbraně zůstávají v zásobě v aktu o novém nedovoleném zbrojení Maďarska. Malá dohoda získala pověst skupiny, vedené rozumem a netoužící po skandalizování slabého nepřítele v radě Spoločnosti národů.

Není tomu tak dlouho, co byl v Ženevě projednáván případ, kdy se čs. vláda chytila do křížku s maďarskou propagandou a vyhrála to na celé čáře. Maďar Juhasz podal v Ženevě obsáhlou menšinovou stížnost na čs. vládu a v této petici kritisoval poměry na Podparpatské Rusi. Stížnost byla ostrá a obvinění těžká. Výsledek jednání o Juhaszově stížnosti však maďarské věci neprospěl. Zvláštní výbor rady Spoločnosti národů po prozkoumání odpovědi čs. vlády, jež byla skutečným dílem o pokroku školství a hygieny na Podparpatsku, vydal v Ženevě čs. vládě znamenité vysvědčení slušného chování, po prvé pochválil vládu členského státu za dílo, vykonané v území, chráněném menšinovými smlouvami. Tehdy si Maďaři ještě uškodili vtípkováním, čpícím cynismem, jež se v Ženevě jen málokdy vyplácí. Maďarský delegát Baranyi chtěl mít poslední slovo a pravil, že „Češi dali Podparpatsku místo autonomie jen Kindergarten“. Nedostatek psychologie maďarskému diplomatu zabránil pochopit, že právě za to nám rada Spoločnosti národů poděkovala.

Maďarský revisionism v Ženevě ztratil někdejší zajímavost a přešel do kategorie hnutí rázu macedonského iredentismu.

Dnes je to v Ženevě politický brak, který nejde na odbyt a stává se i upřímným přátelům Maďarska příliš lepkavým. Minuly také doby, kdy neúnavnost agentů maďarské propagandy byla k něčemu dobrá, ale za dnešní inflace menších i větších mezinárodních konfliktů snahy maďarských revisionistů končí v koši velké většiny redakcí denních listů a v archivu ženevské instituce v příhrádkách AA (ad acta). I maďarský revisionism přešel k seriové nadvýrobě a nenačhá kloudných trhů. V době vybičovaného politického oportunistu, v době naprosté závislosti finanční i politické světového tisku není nikde chuti vrhat se do boje za historické ctnosti rytířského národa. Spoločnosť národů pak není s to prospět Maďarsku. Alespoň ne po tu dobu, kdy má sama s sebou dost práce, vzdorujíc těžce a se ztrátami politické krizi, do které ji zahrnala neřešitelnost mnohem důležitějších problémů, než jest obsah hesla „Nem, nem! Soha!“

B. Beneš (Ženeva).

Heimatfronta dnes

Dnes již není sporu o tom, že se z Henleinovy Heimatfronty stalo to, co bylo v jistém smyslu původním úmyslem jejího zakladatele, nebo zakladatelů: velmi silná nacionální organizace, která zvláště v posledních měsících nabývá rozměrů, jež se německým politickým stranám stanou velmi nebezpečnými, uskuteční-li Konrád Henlein a jeho štáb své úmysly, přetvoříti sudetskóněmeckou Heimatfrontu na politickou stranu, jakože nelze nic jiného očekávat. Je všeobecně známo, že veliká většina členů rozpuštěné německónacionální a nacionálně socialistické strany se uchýlila do SHF, a ti, kteří do ní dosud nevstoupili, ať již měli důvody jakékoliv, učiní tak v nejbližší době, ale zcela jistě oním okamžikem, kdy se z hnutí stane politická strana, státem povolená. Neboť nebylo a není jiné německé organizace, která by mohla tak vyhovovati bývalým příslušníkům rozpuštěných stran, jako právě SHF. Není to ani strana křesťanskosociální, která je přece jen věcí určitého náboženského názoru, ani Bund der Landwirte, či strana živnostenská, jež svým převážně stavovským rázem nebyly pro politicky bezpřístředné dosti přitažlivé. Pokud jde o sociální demokracii, jejíž vůdcové si po rozpuštění nacionálních stran dělali sice slabě, ale přece jen naděje na příliv části jejich členstva, ta vyšla úplně naprázdno.

Zbývá tedy pouze Heimatfronta. Již sám její název, mluvící jasně o jejím poslání, je přitažlivý pro nacionálně smýšlející Němce. Henlein a jeho štáb, lidé před ustavením SHF neznámí, dovedli přijít právě včas, pár dní před rozpuštěním nacionálních stran, a hlavně s hnutím, nikoliv s politickou stranou! Byl to prostě útulek, připravený pro lidi, kteří ztratili politické přístřeší. Jak se dalo očekávat a jak je dnes již vidět, zapustilo toto hnutí mohutné kořeny ve všech německých krajích republiky, stále přibývá nových a nových místních organizací, a podle odhadů, nikterak přehnaných, přesahuje počet členů SHF již nyní sto tisíc. Kromě tohoto důvodu vede bývalé členy DNP a DNSAP do Heimatfronty také její vnitřní zřízení, ne nepodobné organizaci těchto stran, hlavně však DNSAP. Henlein není předsedou - Obmann - nýbrž Führer, jako SHF nemá předsednictva, ale Führerschaft. Její schůze jsou vedeny polovojským drillem, pořadatelstvo - Ordnerdienst - stojí ve špalírech, do schůze se nechodí, nýbrž nastupuje. Tedy vojákování, které Němcům vždycky velmi imponuje. A pak je to důvěra, neomezená důvěra ve vůdce, a ve Vedení, které se objevilo v pravý čas a již v tak mnohém ukázalo svou prozřivost. Je to především skutečnost, že v popředí jak celého hnutí, tak i krajských a místních organizací byly postaveny osobnosti až dosud zcela neznámé, většinou mladí intelektuálové, ačkoliv ve svém členstvu má SHF mnohé staré politické rutinéry, vysoké funkcionáře rozpuštěných stran. Ty však SHF nemohla potřebovat, již z tohoto prostého důvodu, že na těchto lidech, jako na velké většině politicky činných lidí, lpí vždycky kousek nečistoty, tím spíše, jsou-li kompromitováni protistátní činností. Její funkcionáři a celá Heimatfronta, pokud bylo možno zjistit, prozatím politicky nevystupují, a již nejednou bylo z jejich úředních míst mluveno o spolupráci ve státě. Jak ovšem by si SHF tuto spolupráci představovala, je těžko uhadnout. Neboť v tomto případě by šlo patrně pouze o spolupráci vedení, ne však mas.

Německá sociální demokracie naléhá, aby bylo něco se strany vlády proti vzrůstající se Heimatfrontě podnikáno. A není vyloučeno, že vláda by patrně také něco podnikla, nebýt v ní Bund der Landwirte, který nad Heimatfrontou drží ochrannou ruku. Domníváme se však, že za dnešních poměrů by nebylo již ani třeba zvlášť energických zákroků. Různá

zklamání a neúspěchy, kterých se dočkali vyznavači nauk hákového kříže, a hlavně řízný zákrok naší vlády 4. října minulého roku, způsobily mezi většinou těchto lidí značné ochlazení. Toto energické opatření působilo na bývalé příslušníky rozpuštěných stran, ale na mnoho ostatních Němců motužným, dokonce i mponujícíím dojmem. Půjde nyní jen o to, aby tento dojem byl zachován. *Vojta Válek.*

Mělo naše osvobození vůbec smysl?

To jest otázka, kterou si položily „Národní listy“, a to proto, že jest dosti lidí, kteří nemají pochopení pro způsob, s jakým řeší rektor Domin otázku Karlovy university a její poměr k německé universitě. Podle „Národních listů“ v této věci běží o to,

měl-li 28. říjen 1918 hlubší obsah, nebo byl-li bezvýznamným historickým datem. Mělo-li naše osvobození vůbec nějaký smysl, t. j. osvobodilo-li nás vůbec od něčeho“.

Podivný jest vývoj „Národních listů“ a národně-demokratické strany; byla to tato strana, která dbala o to, aby každý uznával význam 28. října 1918. Nyní čteme v „Národních listech“ otázku, zda měl 28. říjen 1918 hlubší obsah nebo nebo byl-li bezvýznamným historickým datem. Dítě z obecné školy mohlo by poučiti „Národní listy“, že naše národní osvobození mělo přece jen nějaký význam; aspoň potud, že by nebylo si klásti zcela defaultistickou otázku, zda národní osvobození osvobodilo nás vůbec od něčeho. „Národní listy“ by se dočetly leckdes, že byl to dr. Kramář, který prohlásil sesazení habsburské dynastie; konec konců i skutečnost, že naše národní osvobození vedlo k vzniku samostatného státu, republiky, jejímž prvním ministerským předsedou byl dr. Kramář, by nasvědčovalo tomu, že toto osvobození mělo přece nějaký význam, že přivedlo změnu, kterou nutno považovati za velmi důležitou. Z uvedených slov „Národních listů“ přímo číší otrávenost národně-demokratické duše; nejde to tak, jak by si národní demokraté přáli. A proto se hned ptá národně demokratická duše: má vůbec smysl naše osvobození? Odtud také vyvěrá ten národně-demokratický defaultismus: v demokracii se národní demokracii nedaří vše, co by chtěla. Přirozené, že tu nejde národní demokracii o Karolinum, o rektora Domina, který zřašisovaným tiskem jest prohlášován jednou za prvního českého rektora (jeho předchůdci byli Němci), po druhé za člověka, který bude uváděn za Husem, po třetí jest pak prohlášován za vhodného kandidáta na prezidentství. Národní demokracii se nejedná o universitu. Národní demokracie jest nucena tančit, jak píská Stříbrný. Tak si vychovala svoje lidi, které uspokojuje řečnickými otázkami: mělo vůbec nějaký smysl naše osvobození? Člověk si tak vzpomíná, jak vznikala státoprávní demokracie a ptá se: jak se to rozlíla žluč, jak se otrávila ta národně demokratická duše za dobu poměrně krátkou. *V. G.*

Národní demokracie se dívá do Třetí říše

Naše „nejnárodnější strana“ má těžkou posici se svým vlastenectvím: nevidí jasně, kde by ho mohla co nejvýhodněji využít, a kde by z něho mohla alespoň trochu vytěžit pro zlepšení svých špatných posic. Ukázala nám to už ve svém májovém průvodu v pražských ulicích, v němž nad hlavami věrných hlásala svůj program červeným písmem na pásech z bílého kalika, hezkým písmem, jež ukazovalo svědomitou práci lakýrníků. Tyto pásy volaly docela stejným dechem: „Pryč s hackenkreuzlery“, „Pryč s emigranty“, přehlížejíce koketní protiklad těchto dvou politických postulatů. Totéž, co říkal májový průvod, ukazují týden co týden i národně demokratické noviny: že národní demokracie má hrozný kříž, jak se vlastně stavěti k hackenkreuzlerům, ke Třetí říši a k jejím vymoženostem.

Protisocialistické srdce národně demokratických politiků buší přirozeně hlasitěji při pohledu na hrdinné skutky „vychovatelů marxismu“, národní srdce buší zase spokojeně při předstávě, že tento záslužný sociální skutek udělali Němci, dokonce Němci na kvadrát, a tudíž naši odvčví nepřátelé. Možnost podobného národního radikalismu, jenž vede k tak obrovskému vzrůstu hlasů, budí stesk ve hrudi těch, kteří mívají na radikální vlastenectví uznanou výsadu, a zase malá vřidnost, s níž němečtí nacionálové hodnotí náš národnostní boj, znemožňuje českým národním demokratům, aby docela veřejně otevřeli své náruči směrem přes tři naše hranice. A tak nezbyvá, než zůstávati na rozpacích. Jednu dobu viděli již možnost nechat se svěřiti italským proudem, ale „duce“ se ozval dost nevřidně proti všem, kteří si snažili za hranicemi Italie přihráti polévku na jeho ohníčku. Musejí se tedy

„Národní listy“ spokojiti stydlivým přizvukováním Adolfu Hitlerovi a omeziti se na citování cizích projevů.

Příležitost k podobnému vyznání o b d i v u „N o v é m u N ě m e c k u“ se jim naskytila minulý pátek, kdy po referátu o volbě presidenta republiky si spečaly „Národní listy“ otisknouti na druhou stránku v protiklad reportáž „Kurjeru Warszawského“, v níž polský publicista tlumočí své naprosté uznání zásluh hackenkreuzlerského režimu v Německu, a nevidí na nich ani stopy nějakého stínu. Stojí za poslechnutí, co si tu „Národní listy“ pochvalují společně s polským žurnalistou. Že národně sociální hnutí hitlerovské ráze zapustilo hlubší kořeny, než se chce leckde v Evropě připustiti a že je to hnutí především mladé a ideové. Že prý jen umíněnc by mohl popřiti, že je v Německu líp, než před rokem. (Před rokem už totiž také nebylo dobře, zdá se nám.) Že prý německý národní socialism je proud mladých, že však ani ti starší již nevyměnili hitlerovství za návrat k starým pořádkům. Jinak prý ti starší jen „ještě chvílemi trochu bručí“ (hlasitější zabručení se totiž utiňuje v koncentračním táboře). „Národním listům“ neobyčejně imponuje odpověď na otázku, nemohla-li by hospodářská situace přivesti dnešní režim v Německu k pádu:

„Hospodářská situace? Copak ta přichází v úvahu? Jíme zajisté míň než dříve, ale i hlad lze snést, sytí-li se člověk nějakou ideou.“

Zdá se, že takovéhle stanovisko k hospodářským otázkám by některým složkám národní demokracie neobyčejně hořelo. Lze tak alespoň soudit z toho, že si „N. L.“ ocitovale proložení i konstatování o povinnosti zvýšené doby pracovní, že „v Německu nový režim přidal ve všech úřadech a ústavech dvě hodiny práce denně. Pracuje se od sedmé ráno. Ale nikoho nenapadá proti tomu reptati.“ Národně demokratické noviny jsou u nás vždycky v první řadě, konstatuje-li se propagandism všeho toho zdůrazňování sovětských Dněprostrojů a divadelních mrakodrapů. Při tom se však ochotně podívají projektu silnice z Hamburku do Basileje, třebaže je pouhým projektem, který by rád našel peníze alespoň do počátků svého uskutečňování: „Podnik závatné iniciativy, ohromný a nákladný. Velkolepá stavba silnice, architektonická úprava celého kraje, náspy, podjezdy, celé vlaky, tisíce vagonů cementu . . . Náklady nepřicházejí v úvahu . . .“

Nelze si tedy představit ideálnější poměry, než situaci, v níž člověk s prázdnou kapsou kupuje luxusní automobil, a řekne při tom podobně velkopansky: „Náklady nepřicházejí v úvahu.“ Pokud víme, říká se podobnému způsobu nakupování podvod, a je nám dosti nejasným, jak strana mnoha našich podnikatelů může být nadšena podobnými obchodními metodami. Ve slovanských zemích prý by byly místo toho dlouhé debaty, zatím co tam, „všecko co dobrého a zdravého dnes v Němečích vidíte, je dílo národního socialismu“. Národní listy neváhají ani na důkaz zlepšení poměrů otisknouti i onu známou povídačku, že prý v Německu je dobře, protože už není vidět žebračky. Neříkají při tom, že žebrota byla odstraněna tím, že přistížený žebraček v Německu ztrácí navždycky nárok na jakoukoli veřejnou podporu. Opakují bez poznámky i konstatování, že prý „polovina nezaměstnaných našla práci“; neřeknou, že tuhle tu práci platí ostatní poplatníci. Obdiv „N. L.“ pro Třetí říši není prostě zkalen jediným stínem. Dokonce ani aversi proti „záplavě německým emigrantům dobrovolným i nedobrovolným, z části žvlivům velmi pochybným“ neváhají naše nejnárodnější noviny sdílet s Hitlerem a litovati toho, že vinou těchto lidí se nám dosud dostávaly o dnešním Německu jen informace jednostranné a skreslené. Zdá se, že národní demokracie si vzala za úkol tento nedostatek říšskoněmecké propagandy u nás odčiniti. *F.*

Zase literární aféra na Slovensku?

Nač chci poukázati, je nemožný postup slovenského zemského výboru při udělování literárních cen. Již loni se stalo, že zemský výbor, uděluje t. zv. Štefánikovy ceny, v jednom případě rozhodl proti usnesení literární odborné komise, zvolené k tomuto účelu. Loni však připustil aspoň diskusi v porotě o tom, zda je jeho oprava správná, teď však se už vůbec na to neptal nikoho: místo Jilemnického („Pole neoraná“) jmenoval Rázusa („Maroška“). A co myslíte, že k tomu říkají slovenské časopisy? Jilemnický je levý a je Čech, aklimatizovaný na Slovensku, proto se nic nestalo. „Slovenská politika“, od které bychom čekali, že se vysloví proti ignorování literárních porotců, poněvadž jejím šéfredaktorem je známý

politika

Rocco Morretta:

Voják se dívá na chemickú válku

Známy italský plukovník Rocco Morretta vydal knihu o technice budúcej vojny pod titulom „Come sarà la guerra di domani“, v níž skýta pohľad do fantastického sveta válečné mechaniky, jeňž se nám objaví v najbližšej válce. Probírá možnosti jednotlivých spôsobů válčení a podrobuje každý z nich odborné kritice technické i hospodárskej. V druhej časti, o obranách proti leteckej válce, již otiskneme po článku dnešním, ukazuje možnosti obrany civilního obyvateľstva a odhaduje, pokud zde popsané technické možnosti zůstávají jen nebezpečím papírovým pro svou obrovskou nákladnosť. Proti autorovým názorům o podstate vojny si ovšem ponechávame všechny rezervy.

Pomohou úmluvy proti zakázaným zbraním?

Dne 22. dubna 1915 použili Němci po prvé nové zbraně, aby překonali ztrnutí, do něhož se dostala světová válka tím, že se proměnila ve válku posiční. Podstatou každé války je princip dynamický. Válka je pohybovou energií, je mocnou srážkou dvou sil protivného směru, jež se snaží navzájem přemoci. Rovnováha sil obou armád však porušila tuto podstatu války, takže se proměnila z dynamické ve statickou. Bylo tedy pochopitelně třeba najít prostředek, jeňž by vrátil válku jejím přirozeným funkcím. Střelecký zákop však nebyl přece jen překonán, protože plynu nebylo užito v široké míře a protože se válka skončila dříve, než byly dokončeny přípravy na velikolepé tažení roku 1919. Přece však tyto prostředky vyvolaly v život průbojně nové nauky, které dnes stojí proti sobě: jedni hájí válku vzdušnou, druzí dávají přednost chemické.

Verejné mínění i věda celého světa se neúnavně zabývají studiem nových chemických zbraní. Ocítame se tu před obvyklým lidským rozporem: na jedné straně se dějí pokusy označovati chemickou válku za zvrhlost hodnou barbarských dob, na druhé straně podporují všechny státy světa úsilné studium otravných plynů, pokusy s nimi a jejich výrobu. Ital Attilio Izzo konstatuje ve své knize „Chemická válka a ochrana proti plynům“: „Je možno předpokládati, že chemická válka, jejíž používání se vžilo už za světové války, a kterou přivádí na svět průmyslová moc jednotlivých států, sotva bude vyloučena pouhou všeobecnou dohodou mezi státy.“ Roku 1899 byla na mírové konferenci v Haagu uzavřena konvence států, v níž „smluvní strany se zavázaly zakázati používání střel, jejichž jediným účelem by bylo šířiti dusivé nebo otravné plyny“. Roku 1922 sešly se ve Washingtonu velmoci a podepsaly tu dohodu, která se logicky přiřadila k oné první. Protože však již první dohoda byla za světové války ignorována, je nebezpečí, že v příští válce bude porušena stejně i druhá.

Jak skepticky se dívají vojenské kruhy kterékoli země na hodnověrnost mezinárodních konvencí, o tom svědčí jasně zpráva vyšetřovacích protokolů o „chemické a bakteriologické válce“, k níž dala podnět Union interparlementaire. Také polský generál Mersecký píše v časopise Bellona: „Podnět k používání chemických útočných prostředků dala vlastně sama Haagská mírová konference: podnětem k používání chemických zbraní ve válce bylo patrně spoléhání na tuto konvenci, jež jejich užití zapověděla.“ Obecným přesvědčením je, že jakékoli zákazy filantropického rázu nemohou poutati vůli některého státu voliti si ty či ony zbraně, jde-li o život či nežítí celého národa. Státy se sice zavá-

zaly přistoupiti k washingtonské konvenci, většinou však k tomuto přistoupení připojily své výhrady, jako na příklad Italie, jež prohlásila:

„Jsouc věrna mezinárodním závazkům, jež na sebe vzala, pokusí se italská vláda, dojde-li k příští válce, pohnouti své protivníky k tomu, aby se vzdali používání chemických útočných prostředků. Kdyby se jí to nezdařilo, vyhražuje si naprostou svobodu jednání.“

V této chvíli snaží se skoro všechny státy vybudovati si chemickou válečnou službu, pamatují na ni zvláštními položkami v rozpočtech, školí pro ni zkušený personál, zabývají se neúnavně studii, vynálezy a pokusy, a střeží všechno to s nejostřejší bdělostí a halí v neproniknutelné tajemství. Všechny státy, i malé, zřídily významné pokusné stanice hned po válce a vybudovaly je přes všechna omezení a úsporná opatření, k nimž byly nuceny. Světovou pověst má arsenál v Edgewoodu u Baltimore ve Spojených státech i se svými velkolepými pokusy, stejně jako pokusné stanice chemické v Portonu v Anglii, v Satory a Entressinu ve Francii, ve Wemmisu ve Švýcarsku. Tyto velké pokusné centrály spolupracují těsně s chemickými závody těchto zemí, v nichž jsou na stálo umístění civilní i vojenští pozorovatelé. Italie se zařídila v letech na chemickou válečnou službu v těchto odděleních: chemie, technika a terapeutika, s nimiž spolupracují univerzitní laboratoře a jednotlivá průmyslová odvětví. Také Rusko patří k nejčilejším státům v organizaci chemické války: pokud nehledíme k přeháněním sensačního tisku a omezujeme se na to, co Rusové sami publikovali, byly podniknuty již roku 1928 vážné pokusy v Kijevě, při nichž se letci cvičili v zaplňování určitých pásem. Současně se zkoušela ochrana celých mas obyvateľstva.

Zřízení anglické stanice v Portonu stálo 10 milionů liber, její roční výdaje čítají 18 milionů. Americký arsenál v Edgewoodu byl za 35 milionů dolarů, a jeho udržování je asi za 1 miliardou dolarů. Ve Francii, Rusku, Polsku a Japonsku se vydávají podobně pozoruhodné sumy. V Japonsku prý subvencuje chemické továrny přímo stát. Také v německém ministerstvu války existuje oddělení, jež se zabývá válečnou chemií.

Technici prorokují.

Přes úsilí Společnosti národů a Červeného kříže nemůže za dnešních nejistých poměrů žádný stát se vzdáti tak účinného obranného prostředku pro případ války a nemůže prostě potlačovati rozkvět svého chemického průmyslu, jeňž je tak nezbytný pro ukojení stupňovaných požadavků moderního života. Francouz André Mayer se resignovaně přiznává:

„Nemáme možnost zakázati studium nebo fabrikaci otravných látek, ani stavbu továren, v nichž se tyto látky zhotovují. Nezbývá nám tedy nic jiného, než se omeziti na zásadní zákaz používání těchto látek ve válce... Přes to si však nesmíme zastíratí důležité okolnosti: předně, že každý národ, jeňž na vysokém stupni kultury vědecké a technické má své učence, laboratoře a továrny, získává tím současně i tak vysoký „potentiel de guerre“, tak mohutnou schopnost k případnému vedení chemické války, že se dostane i do pokušení, těchto prostředků použiti. Za druhé: že i když dojde k nejméně vážnějšímu, a některý ze států, jež vedou válku, se odhodlá k použití chemických zbraní, bylo by sotva co obtížnější než důkaz, že jich skutečně použil. Pouhé spalování některých výbušnin totiž vyvolává otravné plyny. Většina moderních tržavin produkuje uhelný oxid, jeňž působí smrt člověka bez viditelného poranění. Armády používají umělé mlhy ke krytí svých pohybů. I tyto mlhy jsou lehce otravné. Co se stane, bude-li zítra používáno mlh o něco otravnějších? Bude třeba podati důkaz. Jak se však dá tento technicky tak obtížný důkaz provésti, když i pouhé zjištění je tak nesnadné?“

Chemická zbraň představuje tedy přese všechny úmluvy vážně nebezpečí. Podle úsudku důkladných znalců představuje chemická zbraň ve válce naprosté zničení. Plyny způ-

sobují strašlivou zlobu, i když jich bylo používáno jen samotných. Jejich ničivost se však stává přímo fantastická, používají-li se kombinovaně ještě s jinými prostředky, jako s thermitem, bílým fosforem nebo se zápalnými pumami, jež nebezpečí netušeně zvětšují. Technika výroby těchto zbraní se stále zdokonaluje, a pokrok letadel určených ke svrhování pum se dá stále nesnadněji zatajit. V poslední době byla již konstruována zapalovací letadla říditelná na dálku a létající bez pilotů. Nezdá se, že by bylo pochybným, že těchto důkladných, rychlých a příšerně pracujících ničících prostředků bude také použito.

Na kongrese chemické techniky na Ithace u New Yorku vyslovil Max Muspratt již r. 1924, že chemie má možnost zničit dnes v nejkratší době i nejrozsáhlejší území. Z jiných významných válečných chemiků pravil Reginald Hart, že v „příští válce budou vyvražděna velká města i daleká teritoria s muži, ženami i dětmi“. Podle generála Grovese „podlehnu za obět chemickému útoku v několika hodinách miliony lidí“. Profesor W. B. Canon z Hawardovy university prohlásil nedávno, že jsme v předešlé válce ani z daleka nezažili, „čeho se dá dosáhnouti vyhubením civilních území, k nimž patrně dojde v příští válce“. Německý plukovník Bölke líčil nesčetná hrozná onemocnění plicní a určité otravy, které se objeví teprve po mnoha dnech nebo týdnech a katastrofy podobných útoků, jež svou ukrutností předstihují všechno, co si člověk může představit, poněvadž už nebude rozdílu mezi frontou a územím vnitřním, neboť celý stát bude bojištěm.

Vyhlídky civilního obyvatelstva.

Znalci vidí při pohledu do budoucnosti osud civilního obyvatelstva v nejčernějších barvách. Tito hlasatelé zkázy světa mají ostatně pro svá tvrzení doklady ve výsledcích manévru z posledních let:

„Za leteckých manévru, jež na př. se konaly přede dvěma roky v Anglii, byl podniknut noční útok 250 letadel na Londýn. Podle vojenských zpráv z noci, kdy tento útok byl uspořádán, podařilo se reflektory nalézt pouze 16 letounů. I kdyby se snad bylo podařilo těchto šestnáct sestřelit, byl by zbytek letadel mohl nerušeně zničit celé hrdé světové město. To připomíná nejvýznamnější letecký útok Němců na Londýn za světové války. Obrana proti letadlům byla nesmírně obtížná a zranění, jež toto přepadení způsobilo mezi civilním obyvatelstvem, byla nesčetná. A při tom útočilo tehdy sotva 36 bombardovacích letadel.“

Je tedy snadno možno pochopiti, že na veřejnost působí velice silným vlivem všechny ty hrozné události, jež se prokují pro budoucnost, která snad je bližší, nežli kdo věří.

Máme podrobné zprávy z Francie o podobných manévrech. Fysik Langevin vypočítal po těchto cvičeních, že 100 letadel s nákladem 100 tun otravných plynů by bylo s to zahaliti Paříž do hustého dvacetimetrového plynového obalu. Nejpozoruhodnějším výsledkem francouzských leteckých manévru, konaných v srpnu 1930, jež vyvolaly mezi lyonským obyvatelstvem tolik neklidu, bylo: „Ochrana Lyonu by byla nemožná, útek je jedinou záchranou“. K podobným závěrům se došlo i po velikých leteckých cvičeních konaných v jižní a střední Itálii v srpnu 1931, a jimž nezabránila mohutná závora toskánsko-emiliánských Apenin. Generál Francesco Priccolo o nich píše:

„Nejvýznamnějším poznatkem manévru bylo, což ostatně ministr letectví Balbo již oznámil ve své poslední řeči před parlamentem jako nejvyšší pravděpodobné, že ani jediné italské město není chráněno proti leteckým útokům, přes všechny jejich zdánlivě výhodnou polohu chráněnou jakoby samotnou přírodou. Proti vzdušnému útoku velikých rojů letounů nepomohou ochranné prostředky staré ani nové techniky ani přirozené překážky přírodní, leda jen docela málo. Tato vzrušující a samou přírodou podmíněná nevýhoda těchto měst byla bohužel při manévrech dokázána až příliš zřetelně.“

Namítá se sice, že vzhledem k tomu, že byl nepřítel jenom fiktivní, nemohla být rozvinuta vydatná palba a že na obranu měst nebylo možno vykonati všechno, co by bylo možné ve skutečné válce, takže konečný úsudek o výsledku letadlového útoku si není možno učiniti. Kdo však se účastnil bombardování našich měst, nemohl by s dobrým svědomím popřít, že Spezia, Janov, Bologna i Milán byly vystaveny všem nepřátelským útokům naprosto stejně, jako by jim byly vystaveny i v případě využití všech skutečných obranných prostředků.“

Tyto vyhlídky působí vládám starosti. Tvrdí se dokonce, že dnešní otravné látky i v menších dávkách jsou padesátkrát ničivější, než plyny užívané za světové války. Cílem útoků pak budou nejdůležitější osídlovací střediska, velká města, důležité železniční sítě, průmyslová střediska, území důlní. Nic by nepomohlo ani vyklizení měst. Americký generál Squier nedávno prohlásil na konferenci ve Filadelfii, že chemie zná dnes už zvláštní plyny, jež jsou s to uspat celý národ na čtyřadvacet hodin olověným spánkem. Tyto uspávací plyny budou rozšiřovány s letadel, řízených radiovými vlnami na dálku, s letadel řídicích, jež se budou vznášeti nad nimi bez hlesu vysoko v bezpečných končinách. Podle memoranda, jež poslal prof. André Mayer, člen Collège de France, Společnosti národů, budou podobné prostředky převládati při řešení příštích konfliktů.

„Otravné plyny ve skutečnosti pronikají tam, kam by explozivní těleso nemohlo nikdy proniknouti. Jakmile jsou jednou rozprášeny, vkrádají se tyto jedovaté látky i do domů a sklepů i do velikých dálek... A tuto zbraň má každý velký průmyslový stát k dispozici, pokud má chemické závody. Není nic snazšího než přeměnit rychle průmyslové závody na výrobu otravných látek. Tyto zbraně zajišťují každé mocnosti, jež nemá kalých úmyslů, nesmírnou převahu. Tajně zhotovená a vyzkoušená jedovatá látka, produkovaná v nějaké továrně ve velikém množství a náhle vržená na nepřipravené obyvatelstvo, může rázem zlomit každou vůli k odporu. Lidstvo by si mělo být vědomo toho, jak strašlivé nebezpečí se nad ním vznáší.“

Stejného názoru je i americký generál Fries, šéf chemické vojenské služby Spojených států, jenž pravil:

„Chemická válka je dnes nepochybným faktem: ani jediný národ se neodvážá vzdáti se jí... Všeobecné používání válečných plynů způsobí, že každý národ, jenž bude s to vyrobiti větší množství plynů a bude jich umět vydatněji používat, bude ve válce silnější než kterýkoli jiný národ na světě.“

Po těchto jednoznačných prohlášeních vědců i vojáků, jež se dnes všude veřejně tisknou, nezbyvá tedy již mnoho pochybnosti.

Smrt na vybranou.

Všechno, co tu slyšíme, působí jako výmysl nejbujnější fantazie. A podle názoru velké většiny odborníků není dnes ještě prostředků, jež by dovedly zabrániti nočnímu chemickému útoku. Zejména obtížnější by byla obrana proti kombinovanému útoku tří zbraní leteckých: pum výbušných, zápalných a plynových. Útočník by v tomto případě postupoval s celými roji letadel, opatřených tlumiči zvuku. Zatím co celé město leží v hlubokém spánku, trhají náhle prudké explose hluboké ticho a probouzejí vyděšené spáče:

Neúprosně se odvíjí první fáze útoku. Do budov, ulic a náměstí dopadají obrovské trhací pumy různé váhy: pumy o 600 kg a superpumy o 1000 a 18.000 kg. Pumy této váhy se již vyrábějí a zkoušejí v různých zemích, jež jsou vzorně zařízeny ve válečné chemii a v letectví. Tlak vzduchu, vyvolaný některou z těchto pum při explozi v sousedství některé veliké budovy, stačí k jejímu roztržení. Kdekoli dopadne, zanechá po sobě rumišť. K tomuto druhu patří i pumy zápalné s časovým řízením doby explose. Byly roku 1928 v Haagu na mezinárodní konferenci Červeného kříže co nejostřeji postaveny na pranýř. Tyto později vybuchující pumy by se používaly k zabránění, aby po chemickém leteckém útoku nespěchaly záchranné kolony na pomoc těch, kteří katastrofu přežili, a pro chvíle, kdy by se ve zpusťšeném městě zase počal probouzení život. Jsou opatřeny hodinovým strojem, stejně jako po čase vybuchující náboje dělostřelecké, a jejich explozi je možno zařídit na dobu mezi

4, 24, ano dokonce až 36 hodinami po dopadu. Poněvadž tyto pumy by ustavičně těžce ohrožovaly život zachránců, selhala by všechna záchranná a pomocná opatření po útoku. Po mnoha hodinách a dnech by stále ještě byla obava před dalšími explosemi a obava před číhajícími a časově neurčitelným nebezpečím by zadusila odvahu kterékoli organizace, určené k záchranným pracím.

Spolu s těmito obrovskými pumami by byly shazovny jiné, o mnoho menší, o průměrné váze jednoho kilogramu, jež vypadají jako trpasličí. Jsou to zápalné pumy, jež se zhotovují v tomto nepatrném rozměru proto, aby prorazily pouze střechy a zapalovaly půdy a špýchary. Každá z těchto pum obsahuje náklad thermitu, jenž stačí k tomu, aby rozvinul žár asi 3000 stupňů, jehož účinkem se rozpálí obal pumy do běla. Tím vznikne žhavá masa, proti níž jsou bezmocny všechny dosavadní hasicí pokusy. Voda by spalovací účinek ještě jen zvyšovala. Nebylo by už uniknutí pro člověka, na ulicích, ani na náměstích, zaspaných ssutinami zbořených domů a vydaných za kořist plamenných sloupů, jež by vyšlehovaly všude na místech roztržitých plynových vedení, zatím co smrtelné údery pum z výšin dopadají dále a dále...

V této bídě není jiné záchrany, než spěšný útek do podzemních skrýší: sklepů, štol, krytů. Tím útočník však teprve dosáhl svého prvního cíle: nakupení obyvatelstva v těsných a osudných prostorech, částečně již také zaspaných mohutnými explosemi. Tu přišel okamžik pro rozhodnou fázi: pro zaplynování. Bez jediného hlesu dokončuje strašlivá zbraň dílo své zhouby. Děsivé ticho nastává po výstřelech a exploších. A jedovaté plyny pronikají do hlubin kde kterou spárou a mezerou, pronikají až do nejskrytějších koutků zřícenin, plíží se pod klenby, v nichž zástupy mužů a žen, starců a dětí, stísněných, zamlklých a zoufalých, čekají na návrat do života. Smrt je však zasáhne při jejich toužném přání. Snad budou mít plynové masky, tyto prostředky však nestačí síle nových jedů a žíravých plynů, jejichž styku se však bohužel nevyhnu, protože pronikají i těmito ochrannými prostředky i šatstvem...

Bylo by třeba všimnouti si fyziologických účinků těchto nových bitevních plynů, jež se dnes nejvíce vyrábějí, aby potřebné chemické znalosti pronikly až do nejbližších lidových vrstev. Fyziologické účinky 28 jednotlivých jedů, které se pro chemickou válku zejména hodí, a jejich 16 sloučenin, jsou skoro neomezené a skoro každý orgán lidského nebo zvířecího organismu může jimi být zasažen. Podle zprávy Gertrudy Wokerové padlo za obětí anglických pokusů s účinky těchto plynů během tří let celkem 2138 zvířat, a to: 5 koní, 6 opic, 58 koz, 124 kočky, 1136 králíčků, 406 morčat, 227 krys a 167 myší, z nichž 447 zvířat zemřelo ještě během pokusů samotných, a 1132 zahynulo bídě během jednoho měsíce po nich.

Úspěchy s plyny.

Na rozdíl od malého počtu plynů, které působí pouhé uspání, účinkuje většina z nich smrtelně. Je možno plynem úplně rozvrátit nervový systém člověka a usmrtit jej stejně bleskem, jako střelou, jež zasáhla mozek. Stejný účinek, jako roztrhání hrudi střepinami granátu, je možno dosáhnouti i dusivými plyny, jež působí smrtelně na zranění plic. Italský lékař dr. Attilio Izzo je toho názoru, že:

„Nejnebezpečnější jsou chemické útočné prostředky, jež při proniknutí do nitra organismu přijdou ve styk s tělesnými šťavami obsahujícími vodu a způsobí hydrolysu. Látky, které se tím vytvářejí, jsou buď neškodné nebo jedovaté, takže je možno ničivost chemické sloučeniny buď omezovati nebo stupňovati. Protože k této hydrolyse dochází v citlivých částech těla, na plicích, je možno si představit účinek poranění, jež způsobují, zejména proto, že hydrolysa vede vždycky ke tvorbě kyseliny, zejména kyseliny solné. Je tedy možno předpokládati, že účinek jedů jednotlivých útočných prostředků je možno vysvětliti jednak hydrolysou, jednak specifickým působením jednotlivých nerozložených molekul.“

Mayer osvětluje tento proces ve hrozném, ale názorném příkladě, prohlašuje, „že to člověk, stížený plicní endemií, umírá pomalou smrtí oběšením“.

Pomocí plynů „slzotvorných“ je možno zbaviti protivníka zraku a je možno přinutiti ho, aby v mučivé a stále nesnesitelnější bolesti klesl na kolena. Chceme-li docílit, aby ztratil sebeovládání, stačí vystavit jej účinkům arsenových slou-

čenin, jež působí mocné kýchání, krátí dech a zavinují mučivé bolesti hlavy, jež nikdo dlouho nevydrží. Aby se zabránilo člověku plnit dále svou povinnost, používá se plynů působících puchýře, které tkáň a kůži posejí hnisavými ranami a byvše vdechnuty poruší i vnitřní orgány. Nejnebezpečnější látky tohoto druhu jsou hyprit a levisit, z nichž první byl již vyzkoušen ve světové válce.

Hyprit není vlastně plyn, nýbrž tekutina s vysokým bodem varu, jež se rozprašuje do vzduchu v jemných kapičkách. Je to nejintenzivnější válečný jed, protože působí i když byl vdechnut, i při pouhém doteku kůže, a protože jeho účinky, jež se dostávají teprve poněmhu, jsou skoro vždycky smrtelné. Již Gertruda Wokerová přinesla hrozivý popis jeho účinků:

„Hyprit klesá vlastní vahou, jakmile byl rozprašen ve vzduchu, k zemi. Pokryje půdu a všechno, s čím přijde do styku tenkou a neviditelnou vrstvičkou. Jako bacil moru nebo cholery číhá pouhým okem neviditelný na svou oběť, utkvívá na podešvích i na šatech každého, kdo se dotkne postříkané půdy, a tak je přinášen do domů a bytů. Stykem s teplým vzduchem místností se vypařuje a promísí se vzduchem. Aniž si ho kdo může povšimnouti, proniká do tkání i do pokožky, přes její odolnost. Po 6—18 hodinách se objevují jeho účinky. Ale v tomto okamžiku už většinou každá pomoc přichází pozdě. Ve všech tkáních, v kůži, na sliznicích, na víčkách očí, spojivkách a rohovce, v průduškách a plicích, všude vyvolává hyprit těžké a charakterisující spáleniny. Poraňuje ještě, i když byl zředěn v poměru 1 : 500.000.“

Tyto účinky se liší podle povahy zasažené tkáně. Kůže na povrchu těla na příklad se pokryje puchýři rozličné velikosti, jež se rychle promění v otevřené rány, velice těžko zhojitelné. Na očích vznikají záněty, jež velice rychle zhnisají. Poněvadž se tkáň v plicích poruší, tvoří se v plicích dutiny, a jejich výměšky, jež se hromadí, ucpávají trubice, jež slouží k dýchání, až je konečně úplně uzavrou. Dýchání je stále obtížnější, umírání se vleče celé týdny a měsíce a končí smrtí zadušením, provázenou prudkými křečemi. A i kdyby organismus odolal všem těmito útrapám, není přece ještě zachráněn. Způsobené vysílení přivodí smrt po několikátýdenní i několikaměsíční agonii. V tomto případě nedojde k smrti ani tak uváznutím trávení, vrhnutím a kolikami, jako specifickým působením hyperitu na vnitřní sekreci, jež působí stupňované spalování, a zejména pálení ve svalcích.“

Druhý z těchto dvou jedů, levisit, nazvaný podle svého vynálezce, amerického chemika Lewise, je chemický útočný prostředek podobný hypritu, žíravina neobyčejně účinná, jež působí zejména na ústrojí dýchací.

Levisit je rovněž tekutina, jež se rozprašuje v malé kapičky buď z letadel nebo rozprašovači na povrchu zemském. Jakmile přijde do styku s rostlinou nebo živočichem, má tak silný smrtící účinek, že každá pomoc přichází pozdě a selže. Při prvních pokusech zanechal dojem, že je nejúčinnější ze všech dosud známých jedů. Když byl rozprašen z letadla nad kvetoucí louku, zanechal na květech stopy jako rosa za jarního jitra. Za nedlouho však ztemněla tráva až do kořínků a celý zarosený prostor vypadal jako po obrovském požáru. Proto byl tento prostředek nazván „rosou smrti“. Jakmile se tento jed dotkne kůže, způsobí těžké popáleniny. Proniká sám pod povrch kůže s velikou rychlostí a způsobí za několik hodin smrt arsenovou otravou. Jediné vstříknutí levisitu o váze 1.8 gramu postačí k usmrcení člověka, vážícího 70 kg. V poslední době byla otravnost tohoto jedu sice určena mezi poněkud nižší, odborníci však stále zastávají jeho smrtící účinky. Je snadno k postřehnutí, naplňuje vzduch intenzivní vůní geranií i svým oranžově žlutým zabarvením.

Francouzský chemik Henry le Wite dodává při hodnocení jejích účinků, že chemická válka se svými novými zbraněmi pro bitvy a ničení zaručuje technicky a vědecky nejvíce pokročilému národu nástroj, jenž mu může zajistiti vládu nad světem. Těchto několik příkladů postačí k objasnění, můžeme-li se dívat na otázku plynové války ještě rozpacitě nebo bezstarostně.

Mikroby.

Jiný prostředek, dosud méně rozšířený, skýtá pěstování bacilů, které vyvolávají smrtící epidemie a choroby mezi lidmi i zvířaty. Zbraň bakteriová však není tak nová, jak by se zdálo. Už za světové války byla používána k šíření malariové zimnice, a patrně ji znali i v dávnějších válkách už také. Protože věda stále účinněji podporuje šíření válečných prostředků, je třeba hledět s vážnými obavami i na tuto zbraň, zejména pokud bude používána v kombinacích s předchozími. Jak daleko pokročila věda bakteriologická na poli, na němž by mohla být zbraní v příští válce, se dá těžko odhadnouti. Protože však skýtá možnost rozvrátit odolnost nepřátelského státu ve válce, je třeba věnovat jí vážnou pozornost.

Kdokoli vede dnes válku, má za cíl vésti válku totální, takže se neptá po tom, je-li podstata této zbraně zločinná. Není mezinárodní konvence, jež by mohla použití této zbraně v příští válce prakticky znemožnit. Jde-li o vítězství, bude se státům zdát každý prostředek dobrým a přirozeným. Proto také slyšíme z laboratoří, v nichž se hledají prostředky k udržení života, stejně jako prostředky, které všechen život ničí, povzbuzování: bakterie by mohly v příští válce býti stejně prospěšným prostředkem pro útočníka, jako pro napadeného.

Pěstování bakterií nevyžaduje velkých továren, takže se tato zbraň dá snadno zhotoviti. Jakákoli skromná chemická laboratoř může v naprosté tajnosti zhotoviti obrovská množství bakterií. Není třeba líciti ničivé účinky hrozně nakažlivých a rychle se šířících epidemií, kdyby byly ze zvláště zařízených letadel shazovány fioly a ampule plné bacilů, které mohou za několik vteřin otrávit vodu i potraviny, zvířata žijící mezi lidmi. Při pohledu na tyto zbraně končí Francouz André Mayer svou úvahu o zlobnostech nových zbraní zvláště důrazným tónem:

„Není o tom nejmenší pochybnosti, že evropská kultura je útvarem velice křehkým. Může zmizet s dneška na zítra. O tom by mělo být všem mužům i ženám Evropy naprosto jasno: do jejich rukou jsou položeny prostředky, jež stačí k tomu, aby celou Evropu nejen těžce ohrozily, nýbrž snad i naprosto zničily. Ani věda, ani technika, na něž jsou tak hrdí, neodvrátí toto nebezpečí, nýbrž naopak, budou jim dávat do rukou denně ještě účinnější zbraně. Je to věcí lidí Evropy, aby se rozhodli, chtějí-li těchto zbraní použití, chtějí-li je namířiti sami proti sobě, chtějí-li jimi spáchat sebevraždu.“

Které prostředky mohou sloužit proti podobnému konci evropské civilizace, toho si povšimneme v části další.

(Přel. R.)

Život a instituce

Franta Kocourek:

Pět let reformní školy

III.

V druhém postupném ročníku.

Kolem celé třídy je napjat mosazný drát: podle zkušeností paní Součkové, vládkyně II. c v nuselské pokusné reformní, je to nejvhodnější zařízení, aby se mohly obrázky snadno a rychle vyměňovat bez obtížného zatloukání hřebíčků do zdi.

„Děti přinesou tolik všelijakých prací »z pilnosti«, že je z nich třeba udělat obrazárnu, ostatními hodně kritisovanou. Nejvíce novinek je po neděli. Abych věřila, že byl Mirek v zoologické zahradě, nakreslí mi tygra, pelikána, ani se nemusím dívat na nadpisy, které pro jistotu přidá ke své kresbě. Na důkaz, že se Bohunka už teď hlásí ke Spartě, jsem od ní dostala obrázek kompletního hřiště

i s převaleným hráčem a restaurací. Také tu jsou náruživí obdivovatelé Špejbla a Hurvínka: zase přibýlo několik jejich vtipů, ilustrovaných, nebo nalepovaných z barevných papírů.“

Na stěně visí i fotomontáž, z nedávné události: pan prezident na koni, ke dni narozenin, 7. března. Jiný chlapec, Hanuš, zásobí obrazárnu vlaky, autobusy, motory a elektrikami: kdybyste přihlédli k podrobnostem kresby, viděli byste, že tam nechybí ani šroubek. Pro povzbuzení dětské snaživosti vyvěsí paní Součková stejnou práci všech dětí vedle sebe v pořadí hodnoty. I nastane velké slibování, že příště budou všichni na prvním místě.

„Protože nejsme tak bohatí, abychom mohli mít tabule pro děti kolem celé třídy, napínám aspoň pruhy obyčejného balicího papíru po stěnách, aby měly děti možnost rozehnat se rukou podle chuti. Na začátku roku se mi zdá, že těch drátů napínám mnoho, ale sotva se škola trochu rozběhne, už dráty nestačí. Pro počty potřebuji zavěsit různé ceníky, přehled čísel do sta, sudých a lichých čísel do deseti a pak i do sta, přidávání po pěti, po deseti. Místo tabule se všemi možnými početními příklady jsem zvolila lístky z tvrdšího papíru. Na ně jsem napsala po jednom příkladu. Říkáme těm lístkům „karty“ a každý den ve-sele karbaníme.“

Na stěně vedle tabule je deska s četnými kapsami — a ty jsou plné lístků — na každém z nich je napsáno jedno slovíčko. To je globalistický „slovník“. Pro zapamatování dnů v týdnu mají žáci a žákyně na starosti kalendář: na pruzích papíru napsala učitelka stručnou větu o každém dnu. Děti mají na starosti dát příslušný den vždycky nahoru. Teď, ve druhém postupném ročníku, je to vlastně už jen zkouška, nezapomínají-li na svou funkci. Ale v první třídě dalo některému mudrci dosti vybírání, který lístek má být první a pak je seřadit všechny po pořádku.

Tady je „kontrolní tabule“. Je to deska s přihrádkami, jako před chvílí vzpomenutý slovník, jenže přihrádky jsou malé, jen pro zastrčení visitky se jménem každého dítěte. Sotva vstoupí žák do třídy, je jeho první povinností vyhledat visitku se svým jménem a obrátit ji prázdnou stranou navrch. To jsou „píchač hodiny“ nuselských reformních školáků. Na stěně je také vzorník barev a velké dřevěné hodiny s pohyblivými ručičkami: děti se na nich učí znát hodiny a čas.

„Loni — v první třídě — jsem využívala každé příležitosti, abych dětem zábavně předváděla slova. A z toho vznikla spousta obrázků. Protože nejsem ani trochu kreslíř, předplatila jsem si „Pestrý týden“, ale ne v administraci, nýbrž v půjčovně časopisů, takže dostávám sice opožděně, ale za to levně bezvadný časopis, plný vhodných obrázků. Vystřihuji je, nalepuji a připsuji text. Tím se čtecí materiál pěkně rozmnoží. Pak jsem začala obrázky nalepovat na pruhy balicího papíru a sestavovat z nich celé historie. Na příklad: „jak rostou švestkové knedlíky“, historie o dvou epochách. „O Dášence pana Čapka“ a podobně. Mezi tyto fotografie jsem zařadila i malované a nalepované obrázky, abych vyhověla touze dětí po barvách.“

Vyprávěl jsem posledně o biografu v první třídě, o slovech a větách, procházejících dřevěným výřezem. Tady vidíte biograf obrazový: okénkem v dřevěné krabici protahuje paní Součková obrázky nalepené na pásmu. A primitivní film plně uspokojuje děti, které si jej předvádějí často samy, „z pilnosti“.

Napsal jsem už posledně, ale musím připomenout, že v prvních a druhých třídách pokusných reformních škol nejsou předměty od sebe oddělovány, je tu zavedeno „sjednocené vyučování“. Jak vypadá takový půlden? Vylíčím vám, jak jsem ho zastal v II. c třídě.

Všechny nuselské děti vědí, že je na Pankráci továrna Jawa. Hned si napsaly její firmu na tabuli, aby si zvykli na méně běžné písmeno „w“. Co se v té továrně dělá? zbraně, motocykly, nejnověji také auta. Auto sice nuselská reformní nemá, ale její žáci umějí o autu písničku.

Stoupnou si kolem laviček, zpívají, svědomitě kroutí volantem — a někteří motoristicky informovanější také šaltují a brzdí. V té písničce se mezi jiným praví, že pěší musí polykat silniční prach. Učitelka hned popisuje, kam se prach dostane, když se dýchá ústy? Ale musíme prach polykat? Ne, máme cedníček, který tu největší špínu do plic nepustí. Kam chodí lidé nadýchat se čerstvého vzduchu? Do parku. Učitelka i děti píšou jména pražských parků: sem se hodí připomínka a odůvodnění velkých písmen na začátku. Nejen zapomenuto ani na zvláštnosti jednotlivých parků, pohovoří se také o jejich vzhledu. Paní Součková nemluví, dokud nemusí: nejdřív dostane z dětí všechno, co ony vědí. Teprve když jim dojde jejich moudrost, zasáhne vychovatel.

Kudy se má chodit? Jen po cestách a vlevo, říkají hodnější děti, souhlasně s učitelkou, zatím co se samostatnějších několik žáků usmívá tomuto předsudku. Proč se má chodit vlevo? Abychom nepřekáželi druhým. Aby se to mohlo předvést, promění se třída II. c v park. Při zpěvu pochodových písní se děti procházejí cestičkami, potom se zastavují, obsazují hřiště a tančí. Po tolika pohybech se hodí sednout chvíli na lavičky. Odtud se děti rozhlížejí kolem sebe. Pozorují, co všechno dělají lidé v parku. Jak je známo, někdy tam i jedí. A to se ví, často zapomenou uklidit papíry, které prostě hodí pod sebe, nebo na cestičku. Je tu hned dost látky ke sčítání a odčítání: nejdřív papírků od nevychovaných lidí přibývá, potom zas ubývá, a to se stane, když přijdou papíry sbírat „hodné děti“. Přejde se i k násobilce. Papíry se rozházejí po třídě a děti je sbírají po dvou, po třech. Z počtu dětí a z papírků v jejich rukou se vyvodí celé sloupce násobílek. Nakonec se našel koš na odpadky a v něm zmizely pedagogicky vychutnané papíry nepořádných lidí.

Z laviček v suponovaném parku uviděly děti také psíka: vytrhl se pánovi a vběhl na trávník, kde zřídil — co? Některé děti tvrdily, že trávník: a tu jsem vzpomínal na anglické děti, které by na takovou odpověď nepřišly ani při největším namáhání rozumků. Jiné děti soudily, že pocuchal květiny v záhonech. A za to dostal na kožíšek. „Jaképak jsou vyhlášky v parcích proti zlým lidem a nerozumným psům?“ Jako reportér líčím skutečnost a cituji doslovně i tuto větu. Jako zakuklený pedagog a nepřítel zákazů a vyhlášek, zvláště jisté stylisace, připojuji protestní poznámku: reformní škola, která si bere na starost novou výchovu dětí, nesmí přejímat příliš učená a bezvadně vyžehlená napomenutí, jimiž nás strašila škola staříčkého systému od mateřské školky do let vyššího gymnasia. Ačkoliv nechápu, proč by nesměly na trávníky chodit děti, hrát si stejně jako v Anglii, nepřimlouvám se za to, aby učitelé pokusných reformních vybilizeli své žáky k opouštění vypiskovaných cest a obsazování trávníků. Také nechci stanovit jako ideál neposlušnost, rozhazování papírů nebo jiné „nepříjemnosti“, obvyklé zvláště u dospělých. Ale bráním se — především z titulu bývalého kluka — proti onomu příliš sešňovanému duchu, nesvobodnému a opatrnickému. Proti disciplinárnímu výchovnému názoru, v němž přebývá jinde už rozbíjený absolutismus a v němž se půvabně snoubí duch mechanických úředníků s duchem mládí s rozkoší stíhajících policistů a duchem apodikticky trestajících soudců.

Z nové školy musí zmizet hodní Frídelinové a zlí Dětrichové, ne proto, že by na světě nebylo dobro a zlo, ale proto, že není ve skutečnosti tak jisté jako v čítankách, kde je dobro a zlo. Netvrdím, že v těch věcech není žádná jistota, ale víme všichni, do jak velké míry jsou relativní, a cítíme, jak těžko se dají učit formou katechetickou. Jak často poctivý učitel neumí rozhodnout, co je dobré a co zlé, v případech nejasnějších a složitějších, než je pohození papírů v parku!

Nejsou někdy v podobných případech žáci blíže pravdě, než učitelé? V nové škole se musí hledat, více přemýšlet než soudit, více zkoumat než přejímat. V nové škole padne leckteré

krásné naučení, které žije jen v papíru a dráždí skutečností vychovaný sluch formou i obsahem. V nové škole bude méně nařízení, méně nedotknutelných pravd, ale více spravedlnosti. Méně úzkoprsosti a okřikování, více kázně. Co všechno by se dalo napsat jen o té kázní! O kázní, která je nejen slučitelná s určitou volností a samostatností projevu, ale která tuto volnost naopak předpokládá! Jako by se dalo nazvat „kázní“, když žáci sedí nehnute nebo bez hlesu ze strachu před trestem, někdy i fyzickým! Jakoby opravdová kázeň neměla své hlubší, vnitřní kořeny, jako by nepředpokládala poměr přátelství, poměr důvěry a úcty žáků k učitelu! Jako by tu rozhodoval „učitel“ a ne člověk, osobnost! Jsme opravdu stále tak pozadu, že je třeba tyto věci zdůrazňovat? A pomyslíte-li si, že na vysokých oficiálních školských místech a také mezi většinou učitelstva pohlížejí na tyto samozřejmé zásady podezřívavě a nepřátelsky...

Že nejde o teoretické horování, ale o praxi, o tom byste se nejlépe přesvědčili ve třídě paní Součkové i v ostatních třídách nuselské pokusné reformní. Učitelka se nepozastává nad každým vrznutím lavice, nezamračí se nad prudkými pohyby, směje se se smějícími, přidá se jednou k jedné, po druhé ke druhé skupině — a přece se škola nezboří a kantorská prestiž není poškozena a vyučování nemá o nic horší výsledky. Pochopitelně, taková výchova se nedá prosazovat na ústavech, kde ředitelé nebo inspektoři slídí s napjatým sluchem po třídě s vynikajícím randálem, aby do ní vtrhli u vítězoslávě soudních dozorců, s pohoršeným výrazem ve tváři, která se ptá „co to má znamenat, pane kolego?“

Učení hrou.

Zapadly za námi dveře, vítá u nás delegát a delegátka druhé b třídy. Jsou právě počty, jaké jste ještě ani neviděli. Oči dětí jsou upjaty ke kupeckému krámu, zřízenému podle všech pravidel v pravém zákoutí místnosti, vedle tabule. Ale dříve, než se do krámu podíváme, poslechněte si učitelku této třídy, paní Černou:

„Prvoučná látka v naší škole na dolním stupni, to je v první a druhé třídě, bývá ústřední myšlenkou, k níž se obrací zájem dětí ve všech ostatních předmětech, které hledíme kolem ní soustředit a sjednotit. Naši snahou je vnést do vyučování hodně života a hodně činnosti. Stavíme děti do situací skutečného života a učíme je řešit denní problémy. Začínáme vyučování orientací v čase a kontrolou docházky. Nařizujeme hodiny, upravujeme kalendář, obracíme „visitky“ v kontrolní tabulce a přepočítáváme se, abychom zjistili, kolik nás schází a kryje-li se počet nepřítomných dětí s počtem obrácených visitek v kontrolní tabulce. Potom hovoříme o tom, co se stane podle osnov prvouky nebo podle časovosti předmětem našich zájmů. K tomu obracíme pozornost v počtech, jazyce vyučovacím, i při zpěvu a tělesné výchově. Tento týden jsou střediskem našeho zájmu podle prvoučných osnov „Nusle — továrni čtvrt Velké Prahy“. Procházíme ulice, náměstí, učíme se znát jména ulic i náměstí a všímáme si v nich důležitých budov, obchodů a továren.“

Nebudete se divit, že z různých nuselských výrobků začínají nuselské děti nejvíce výrobky „Rupy“. Povídají si s paní Černou o tom, odkud přichází kakao a jak se dělá čokoláda. Ochutnávají rozmanité druhy čokolády a poznávají, která je hořká, která mléčná, vanilková.

Taková „výchova smyslů“ by se jistě líbila na všech, i nereformních školách! Stejně jako takové vyučování počtům:

U tabule je zřízen obchod, jak jsem už upozornil. Je to filiálka „RUPY“. Výkladní skříň podává ukázky různých druhů bonbonů, čokolád a oplatkových desertů. U každého druhu je uvedena cena za 10 dkg, jako to obvyčejně bývá. Na pultě jsou váhy, závaží a pytlíčky: na pět, na deset, dvacet pět dekagramů. V pultu nechybí ani zásuvka a v zásuvce se kupí papírové peníze.

Dítě-obchodník stojí za pultem a čeká kupce. Dítě-kupec si prohlíží nejprve znalecky a s nepředstíranými laskominami výklad. Vyhlíží, co si koupí a napřed si spočítá, kolik za všechno zaplatí, aby nebylo obchodníkem ošizen. Teprve potom vchází do krámu, pozdraví a nakupuje. Kupec mu navází zboží podle výběru a podle udané váhy vypočítá, kolik má dostat a platí-li zákazník větší bankovkou, dá mu v papírových penězích nazpět. Obchodník poděkuje za peníze, oba se pěkně pozdraví a zákazník odchází z krámu, v ruce sáček sladkostí, o jejichž dalším osudu četní diváci usilovně přemýšlejí.

Tak se vystrídá několik párů dětí za pultem. Ostatní nezůstávají v nečinnosti: pozorují, váží-li se dobře, radí spolužákům, když přijdou do nesnází, v duchu, někdy i nahlas přepočítávají a kontrolují stranu prodávající i kupující. Byli byste asi překvapeni, kolik konkrétních drobností se při takové na první pohled nezávažné hře probere, co všechno se dá nenásilně připomenout a vštípit. Způsob oslovení při vstupu do obchodu, zběhlost ve vypočítávání ceny, jež dělává potíže i hodně starším než osmiletým občanům, jasná představa o tom, jak vypadá gram, jak deset takových gramů, manipulace s velkými penězi a drobnými, forma domluvy obchodníka se zákazníkem v případě omylu až po odchod s příslušným pozdravením.

Děti se mi pochlubily, že jindy prodávají a kupují zase jiné zboží: mívají tu v pytlících mouku, rýži, hrách, kroupy a jiné věci. Po stranách krámu visí obrázkové ceníky ovoce a zeleniny, hraček a jiných finančně přístupných artiklů. Někdy si ceníky hotoví samy děti. Malují zboží a přispisují ceny.

Při takové hře má velký význam nejen početní nauka a formální výuka, ale také reálnost cen nejrůznějšího zboží. Děti se tak hned od malička učí poznávat hodnotu životních potřeb. Dostávají tak z á k l a d y k n á r o d o h o s p o d á ř s k é m u c h á p á n í s v ě t a, které naši vychovatelé tak dokonale ignorovali.

Když byly vyprodány všechny bonbony, čokolády a deserty, byl konec početní hry — a řekněme hned, že konec smutný: protože z praktických důvodů není možno, aby zákazníci za koruny a pětikoruny tužkou nakreslené podrželi ve svém vlastnictví skutečné bonbony, skutečnou čokoládu a deserty. Tyto sladkosti nejsou při své naprosté reálnosti většinou víc než vyučovací pomůckou: i vracejí se po skončení hry do kolektivního majetku třídy a pod zámek, sledovány na této pouti melancholickými očima. Škoda, že nelze reformovat i tento poslední akt „hry na kupce“.

Přede dveřmi třetí třídy.

Než vstoupíme do učebny dalšího postupného ročníku, informujme se o některých jejích zásadách. Zastihli jsme na chodbě paní Šotkovou a prosíme ji o tuto službu.

Třetí postupný ročník obecné školy znamená přechod z nižšího stupně — první a druhé třídy — ke střednímu stupni, třídě čtvrté a páté. Na reformní škole zůstávají děti na nižším stupni v ruce téhož učitele, se zřetelem na vývoj dítěte je vyučování nižšího stupně rozloženo rovnoměrně na oba první dva roky. Připomeňme, že při běžném systému přejímal děti ve druhém školním roce obyčejně správce školy, který se tím jaksi specialisoval pro vyučování ve druhé třídě, zatím co jinde třídní učitel postupoval pokud možno se svými dětmi. Na reformní škole přejdou děti teprve ve třetí třídě k jinému učitelu. Provádí se tu pokus specialisace učitelské práce pro určitý stupeň. Nesmíte si však myslet, že je nový učitel dětem cizí! Učitelé na reformních školách se scházejí nejen v kroužcích třídních učitelů poboček, ale domlouvají se také o práci na stupni nižším i vyšším. Učitelé navštěvují všechny třídy, jsou to opravdu třídy „otevřených dveří“, jak o nich bylo psáno v prvním z těchto článků. Učitelé znají děti, které přijdou výše, zajímají se o děti již dříve, než je dostanou ve vyšších třídách. Spolupráce učitelstva jde tak daleko, že se dohovořují i při konečném

klasifikování, na příklad učitelé druhých tříd s učiteli tříd třetích, s těmi, kteří převezmou jejich děti.

Učitelé nižšího stupně se ptají, jaké požadavky má třetí třída. Učitelé třetích tříd zase dobře znají nejen přesný program učiva nižšího stupně, ale znají také metody a celý výchovný systém počátečního vyučování, na příklad metodou globální, vědí v čem záleží „sjednocené vyučování“, na „shromážděních“, o nichž ještě uslyšíme, poznávají celkové projevy třídy i projevy jednotlivců.

Do třetí třídy nepřicházejí děti do rukou cizího učitele, ale jsou očekávány jako dobří malí kamarádi člověkem, který je zná. Učitelé nižšího stupně sledují i dále vývoj svých dětí — zvláště ve třetí třídě, protože jsou i dále zvědaví na určité didaktické pokusy, na příklad s globálním vyučováním ve čtení, psaní, počtech. Při návštěvách ve třídách si ověřují své zkušenosti. Nezdá se vám, že v tomto úsilí po souvislosti výchovy a v tomto soustavném zájmu na vývoji dětí je neobyčejná hodnota reformy? Vzpomeňte na své zkušenosti a položte si otázku, jakou cenu může mít škola, na níž se o tuto zásadu nikdo nestará. Jak může vypadat výuka a zvláště výchova, je-li ponechána bezmyšlenkovitě mechanice nebo náhodě? Nezamysleli jste se nikdy nad dětmi, jimž byl učitel vyměněn i víckrát než dvakrát do roka?

Ale ještě něco zásadního přináší třetí postupný ročník reformní školy: ze sjednoceného vyučování na nižším stupni, hledícím na psychologické založení dětí, nastává ve třetí třídě přechod od globálního chápání světa k jeho analýze. Ve třetích třídách už mají děti podrobný rozvrh, v němž se předměty střídají v pravidelných intervalech. Přesný rozvrh je přechodem k poloobornému vyučování ve třídě čtvrté a páté. Konsolidací slovek jazykového vyučování — čtení, sloh, mluvnice, slovespis — pod jednotným názvem „jazyk vyučovací“ je dána větší možnost vyhovět dítěti a jeho pracovní náladě, než při přesném rozdělování tohoto předmětu. Prvouka nižšího stupně se mění ve třetí třídě ve vlastivědu, již si všimneme podrobněji při návštěvě čtvrté třídy. Reformní škola se snaží z obou jmenovaných disciplín vytvořit nauku o životě, nauku, která by pronikala všechno vyučování.

„Je to počáteční formování budoucího názoru na svět“, říká učitelka Šotková. „Vychází opět ze zkušenosti, z pozorování a z dětského života. Děti na příklad referují po neděli, v první vyučovací hodině, co viděly nového v přírodě. Vždycky se najde někdo, kdo přesně ví nebo přečte z notýsku, kterou květinu viděl, které zvíře stopoval. Skoro vždycky někdo přinese do školy nějakou záhadu. Děti jsou vedeny k tomu, aby chodily s otevřenými očima, aby pozorovaly, aby neničily. Přírodní koutek ve třídě — v bedničkách zaseté obilí, fazole a podobně — je opatrován kolektivně a tvoří středisko zájmu pro život v přírodě. Samostatné projevy, jež globální metoda budí již na nižším stupni, překvapují smyslem pro věcnost, stručnost a přesnost slovního výrazu. Kreslení, které mělo na nižším stupni ráz více psychologický — zachycovalo ve formě ilustrací výtvarné dětské zkušenosti a bylo tak ve službě ostatních předmětů — má ve třídě třetí již svůj předepsaný úkol věcný, tíhne k vědomému rozvoji, řízenému učitelem. I tu přechod od globality k analýze.“

Základním rysem reformní školy je ustavičný zřetel k dítěti. Vyhovuje se mu na nižším stupni, i ve třetí třídě jsou děti tělesně a duševně nejslabší učitelům zkušebním kameňem didaktických schopností. Děti se diferencují. Naznačil jsem zásady diferenciaci už ve dvou úvodních rozhovorech, ale bude třeba vyložit diferenciaci názorněji:

„Od třetí třídy se diferencují děti nejen uvnitř třídy, ale i v pobočce, jakmile je počet poboček tak velký, že je diferenciaci možná. Třídy A, B, C jsou třídy normální, s větším počtem dětí, do třídy D jsou zařazeny děti s pomalejším tělesným i duševním vývojem. V takové D třídě je nejvíc dvacetpět dětí, v normálních třídách čtyřicetpět až padesát. Učitel pracuje s D-dětmi sice pomaleji, ale náročněji. Tím docílí velmi dobrých výsledků a dává jistotu i sebedůvěru dětem, které by se cítily ve společnosti prů-

měrných a vynikajících dětí jako opozdilci. Největší význam má diferenciace třídění, při níž pracuje učitel metodou skupinového vyučování. To se již vžilo a dětem prospívá. Osvědčuje se hlavně v předmětech trivia, ve čtení, psaní a počtech.“

Aby se třetí třída, jako přechod z nižšího do vyššího stupně, připravila pro život ve vyšších třídách, účastní se sice většinou shromáždění nižšího stupně, ale při vhodném námětu se přiřadí k vyššímu stupni. Dětská mluva se formuje i vlivem četby, která je pro třetí třídu myšlena tak, aby z extensivity přešla ke čtení intenzivnějšímu. Děti dostávají jako mimočítankovou četbu už delší slovesná díla, knihy přispívající dalšímu výcviku ve čtení a seznamující děti s literární tvorbou vynikajících spisovatelů.

Hodina počtů ve třetí.

U tabule je paní Kühnelová, kterou jsme už poznali jako správkyni pokusné reformní školy obecné v Nuslích. Učí ve třetí třídě počtům, její práci dnes přihlížejí vedle dětí také učitelé a učitelky, přicestovali za reformou z Uhlířských Janovic a okolí.

Postoupili jsme na žebříčku ústavu už o tři stupně, počítáme-li také ročník předškolní výchovy, máme před sebou už větší lidi, samostatnější než na nižším stupni, ačkoliv ani tam není nouze o příklady pozoruhodné samostatnosti, jak se snad ještě pamatujete. Jsou také už kritičtější a žádají se na nich větší ohledy k práci spolužáků. Vlivem školní výchovy i přirozeným vývojem se oslabuje sobecké „já“ malého dítěte, které je nepředstížitelným příkladem egocentrismu. Pomaloučku, polehoučku nastupuje na místo něho kolektivní „my“. Tato plurální osobnost má také svůj symbol, zavěšený teď v hodině počtářské práce na stěně, ale nesený jindy v čele třídy; je to vlajka školy, bílý a modrý trojúhelník uprostřed se žlutým půlsluncem, o němž většina dětí tvrdí, že zapadá, přesto, že programově jistě vychází.

Najdete tu přírodní a květinový koutek, vyšívanou pokrývkou pokrytý stůl pro návštěvy, oddělení novin. Žáci a žákyně třetí třídy, to už nejsou jen tak nějaké děti: všimají si už pod vedením učitelů veřejných událostí, sportů, komentují zprávy rozhlasu, pronikají pomalu do sloupců novin vydávaných pro dospělé, chodí do biografu, mají své filmové lásky i antipatie, znají už několik divadelních her, prozrazují pud filatelistický, vylepují si obrázkové výstřížky, plní si hlavu i své školské aktovky vhodným i nežádoucím ještě materiálem, jak ho život hromadí. Také ve třetí třídě se shledáte s prvními už jasnějšími náznaky touhy dětí po společenském životě: sdružují se dobrovolně ve skupinky, které sice ještě nemají formu klubů, ale obstarávají podle svých zájmů různé záležitosti pro kolektiv třídy. Přesně a rádi se žáci třetí třídy zúčastňují samosprávných úkonů, jako je volba zástupců třídy, provádění již hlasovacími lístky: první předobraz parlamentární demokracie.

Zastihli jsme třetí třídu při skupinové práci počtářské. Mnohé bude zajímat, neznamená-li v podstatě nesporně správná metoda skupinové práce nepořádek a rozbíjení kázně ve třídě. Kdo žádá ono hrobové ticho, které je ideálem všech štram vychovatelů, ten by nebyl spokojen: při skupinové metodě bývá ve třídě někdy rušno, ale ani pracovní výkon, ani kázeň tím není nijak porušena. Paní Kühnelová dala teď dětem skupin k samostatné práci úkol, kterému dobře rozumějí a na který tedy stačí. Přímou se dala do práce se skupinou dětí nejpotřebnějších.

Silně rozhoduje o zájmu dětí na práci také to, že děti znají předem pracovní plán. Mají ho ve formě týdenního programu někdy i natištěný. I když není toto opatření vždycky možné, hlavně z finančních důvodů, děti vždy vědí, co budou probírat, a samy se starají o vyplnění plánu. Nemyslíte, že je toto zařízení správné? Nerozšiřuje naukový rámec a nezlepšuje poměr žáka k látce a k učiteli?

Musím se při pohledu na počtáře třetí třídy, pracující na čtvrtkách papíru ve své lavici nebo s křídou v ruce u tabule, zastavit nad jednou zásadně závažnou věcí: p r v n í

povinností školy je, aby v ní žák nikdy neměl strach. V tom směru škola musí být více než „druhým domovem“, jak praví nepravdivá průpověď, protože doma často není dítě ušetřeno ani strachu, ani tělesných trestů: kolik rodičů, ve všech společenských vrstvách, ví, že strach je nejhorší a nejméně spolehlivý výchovný prostředek? Jednou se i v rodinách přestane vyhrožovat a trestat. Iniciativu v tom ohledu nemůžeme čekat od rodiny, musíme ji žádat od školy, od té školy, která ze sebe chce vytvořit přípravu a doplňovatelku života. Proto se škola musí ze všech sil vyhýbat tomu, aby se jakkoliv podobala káznici, donucovací pracovně. Tam se dítě nesmí nikdy ničeho bát, ani hněvu učitele, ani jeho výhrůžek, ani špatných známek z předmětů nebo z mravů, ani hanby, ani posměchu spolužáků.

Doufám, že si vzpomínáte na chmurné okamžiky, v nichž vás učitel vyvolal a stanul nad vámi ve vší své velikosti a nemilosrdnosti, zatím co jste se potili na tabuli se svým úkolem. Nemohu předpokládat o všech čtenářích, že byli v mladých letech tak špatnými počtáři jako já, ale vím, že mám právo na generalisaci tohoto základního pocitu: být ztracen před učitelem, který vyvolal k tabuli, dívá se na vás maličkého buď shovívavě nebo zlověstně, a když to na tabuli pletete nebo nemůžete s místa, učitel zdvíhá s katedry osudný notýsek, zeptá se vás naposled suchým, snad i vítězoslavně zabarveným hlasem ještě jednou, nevíte-li dál — a potom současně se slůvkem „sedni“ nebo na střední škole „sedněte“ maluje číslici hanby do přihrádky s vaším jménem.

Ujišťuji vás, že to je scéna, kterou děti nuselské reformní neznají. Už to stojí za chválu. Vůdcům a učitelům tohoto ústavu se podařilo vytvořit ovzduší, v němž pro strach nezůstalo místo. Děti přicházejí před tabuli bez tíživého pocitu, že na ně číhá past, která co nejdříve sklapne. Berou do ruky křídou nebo ukazovátko se snahou dostat se věci co nejrychleji a nejlépe na kloub a protože je v této snaze učitelé i žáci přátelsky podporují, práce se jim dobře daří. Když uvážnou, nic se nestalo, nikdo není netrpělivý, nikdo se nemračí, začne se znovu a dojde se dál. Když ne dnes, půjde to zítra. Měli byste je slyšet, jak odpovídají před tabulí nebo se svých míst, jak s napětím sil, ale bez bázně hledají, přemýšlejí, pracují.

Tyto děti jsou zbavovány soustavně pocitu „já to nebudu umět“. Snaží se porozumět i nové látce vyučovací. Nové cvičení, připravené paní Kühnelovou na tabuli, si znalecky prohlédnou a jeden z nich prohodí: „To zase bude nějaká chytačka!“ A postaven před číslice nad sebou, přitáhne si je osmiletý občan s tabulí níž a nedávaje se rušit, hledá, kudy se příkladu dostat na kobyliku. Pokud se žáci hlásí, mají slovo žáci, učitel mlčí a technicky vede. Když se před dalším problémem žáci zastaví a žádná ruka se nezdvihne, není ještě konec žakovské moudrosti: protože to je jen první překvapení, ale není nikde psáno, že by proto děti nemohly samy dál. Vědí toho víc než si myslíte, jen je umět správně postrčit, podpíchnout, upozornit, stavidla vědomostí se nazdvihnou a nad osmiletými hlavami se to zavlní nedočkavými rukama.

Četl jsem onehdy v „Učitelských novinách“, podrobnějších v posledních dvou číslech pokusné reformní snahy ostré a neuznalé kritice, mezi jiným také poznámku, že není novinkou skoro nic z toho, co se na reformních školách, nuselskou nevyjímaje, dělá. Je pravděpodobné, že nejednoho ze čtenářů, zvláště odborně informovaných, nebo učitelů z povolání napadla při četbě těchto článků stejná námitka. Je do jisté míry odůvodněná. Nikde jsem nenapsal, že učitelé pokusných reformních škol mají patent a výhradní právo na všechno dobré a nové ve školství. Uvedl jsem hned v úvodních odstavech těchto kapitol, že dobrých učitelů a experimentátorů a reformátorů není málo ani na ostatních běžných, normálních školách všech stupňů, zdůraznil jsem také, že právě jenom z práce takových pedagogů žijí žáci úrodně. Ale jejich úsilí je osamoceno, naráží na překážky většinou nepřekonatelné, jak ví každý, kdo měl učitele, který chtěl něco jiného, životnějšího, upro-

střed učitelského nebo profesorského sboru, který nechtěl vůbec nic, nebo jen to staré, aby byl pokoj a co nejméně práce.

Zásluha učitelů, kteří se přímo zapřáhli do pokusné reformy, je v tom, že se snaží zvládnout nové školské úkoly na nejširší nové základně, že se oddali hledání nových cest. Probíjejí se k novému duchu, novému systému, a usilují o to, aby izolovanost náhodných a roztroušených pokusů usoustavnili a uzákoonili.

dopisy

Odpověď Jana Bati

Praha dne 22. května 1934.

P. T. redakce „Přítomnost“.

Zasíláme Vám k uveřejnění odpověď Jana Bati na článek Edvarda Maška.

Odpověď Edvardu Maškovi.

Děkuji Vám za sympatie naší práci. Svoji odpovědi chtěl bych odpovědět těm nemálo lidem, jejichž obavy a bolesti jste vylíčil. Píšete, že mimo podnikatele, kteří si lehli, je jeden živel, který leží, aniž by si to přál a to mladí lidé. Máte zejména na mysli studovanou inteligenci. Ti, že také čekají a že není nikoho, kdo by jim dal zaměstnání.

Doufám, že to nebude dlouho trvat, nežli se i tito mladí lidé pro něco rozhodnou a dají se do práce. Rád bych věděl, kdo jiný se těmto lidem vzdělaným a školeným, z nichž každý při svých studiích stál republiku desetitisíce, má starati o práci nežli oni sami.

Každý stát si vychovává ve školách především administrativní, politické i hospodářské vůdce svého lidu. Proto je škola. — Proto jim dává ku vzdělání příležitost. A proto má právo očekávat od nich, že se především postarají sami o sebe a že potom začnou opatřovat práci druhým. Vzdělaní lidé, kteří místo toho nařikají na nezaměstnanost, jsou spoluzodpovědní za to, že v republice bylo 700.000 lidí bez práce. Bude-li k tomu chvíle, rád bych jim jednou řekl z očí do očí, jak si tu příležitost k práci mají hledat.

Pravíte, že podnikatelé, kteří svoji krizi řeší „přešlapováním“ tím, že shánějí podpory státu a celní ochrany, syndikáty a kartely, nejsou také vinni a že je to asi tak, jako bych se vysmíval člověku, který upadl a rozbil si nos. To je špatně volený příklad. Podnikatel, který chce udržeti závod na výši, potřebuje všechen svůj čas a inteligenci k tomu, aby zveleboval každého dne a každé hodiny nějaký detail ve svém podniku. — Nemá ani chvíli na to, aby běhal, ba ani myslil na to, jak překazit obchod druhým, ať si jsou uvnitř, či za hranicemi státu.

Vytýkáte nám, že myslíme na to, abychom všechnu práci v republice dělali sami. Moji spolupracovníci jsou vesměs lidé, kteří dovedou myslit dopředu. Že někdy myslí tak, že nám to připadá jako nadstřelené — to bych jim nevytýkal. Ani na Vašem místě nikoli. Uvědomil bych si, že právě nedostatek myšlení dopředu je příčina dnešních poměrů.

V roce 1931 jsme ještě myslili ve státních financích na 13. služné. O rok později musila vláda čsl. rozhodovat, že se toto služné nevyplatí.

Jestli tedy myslíme dopředu, není to chyba, jestliže je — pak poznáme toto nepřesné plánování brzy z výsledků a budeme ho moci korigovat. Na plánu, který se ovšem nevysloví a nenapíše, se nedá korigovat nic, protože se bez něho nestane také nic.

Netoužíme po rozšiřování výroby na jiné obory. V celém

závodě jsem já nejvíce proti takovému rozšiřování. Pokud jsme se dali do výroby mimoobuvnických, jsou to vesměs výroby, přiléhající k našemu povolání. Jiný druh výroby je ten, kde výrobci utvořili kartel a vysokými cenami ohrozili naši práci. Tehdy jsme sáhli k svépomoci — většinou s úspěchem. Jakmile zjistíme u těchto výrobců ochotu k službě, tu ony vynucené výroby zastavujeme.

Čekáte na velikou myšlenku Jana Bati. — Tak velikou, jako byla myšlenka Tomáše Bati. Domníváte se, že je možno aby se něco velikého zrodilo z pouhé veliké myšlenky. Domníváte se, že je možno něco vyspekulovat, že nějaké „dílo“ je výsledkem nápadu, myšlenky. V tom je tragický omyl tak mnoha českých lidí. — Tomáše Baťu nechtí jeho myšlenka. — Tím velikým, co jeho život vyznačovalo, nebyla žádná vyspekulovaná myšlenka, žádný nápad. — To byla jenom nesmírná, těžká, vysilující práce, milovaná a nadšená, nekonečná a osvěžující — podle toho, jak ji život dal.

V myšlení byl Tomáš Baťa pomalý sedlák. — V práci byl jako tisícikilový bagr, který dlabe a dlabe nekonečně, stále se stejným potěšením, protože jeho životním úkolem je — dlabati — sloužiti.

A tak také marně budete čekati na velkou myšlenku Jana Bati. Jsem přesvědčen, že celému národu našemu vyhovím, jestliže budu konat poctivě tutéž práci, kterou konal Tomáš Baťa a s takovým zdarem jako Tomáš Baťa.

J. A. Baťa.

Případ senátora Johanise

Vážený pane redaktore!

Léčím se mimo Prahu. Proto jsem četl opožděně v „Přítomnosti“ dopisy, týkající se pensionování sen. Johanise. Považuji za svou povinnost, podati Vám i čtenářům „Přítomnosti“ tyto informace:

1. V č. 18. tvrdí p. —h., že sen. J. byl úředníkem obuvnické společ. pokladny od r. 1909, takže mu teprve tato doba měla býti započítána do pense. Nemohu zde konstatovati, ani jaká doba byla mu do pense započítána, ani kdy vstoupil do služeb obuvnické pokladny, konstatuji však, že jsem hájil samostatnost této pokladny proti společenstvu, jež se usneslo, zrušiti ji, když Johanis vymáhal svým bezohledným způsobem na členech společenstva, aby plnili povinnosti, zákonem jim uložené. Bylo to pak v době, kdy jsem byl teprve advokátním koncipientou. Nevím zpaměti rok; ale musilo to být tedy před rokem 1907.

2. Sen. Johanis, jakož i všichni úředníci všech svazů nemoc. pojišťoven, jsou účastni kolektivní smlouvy, sjednané mezi svazy pojišťoven a organizacemi úředníků nemoc. pojišťoven. Pensijní nároky Johanisovy jsou tedy shodny s pensij. nároky úředníků jiných svazů a pojišťoven téže kategorie. Pro pensijní nároky začítá se každému úředníkovi služební doba ve kterékoli pojišťovací instituci, poněvadž kolekt. smlouva považuje organizaci pojištění za jednotný celek. Považuji toto stanovisko za zcela správné a výtku proti němu za nemístnou. Ať však tak či onak — není-li vytykáno jiným úředníkům pojišťoven, že jim služební doba byla začítána, nemůže to býti vytykáno ani Johanisovi.

3. Až do převratu byli úředníci nemoc. pokladen povětšinou placeni velmi bídě. Platy 300 Kč měsíčně nebyly vzácností. Tito úředníci nevykonávali však pouze úředních povinností v pokladně, nýbrž byli v té době takřka jedinými rádci a buditeli dělnictva. Jistě pracovali každý pro svou politickou stranu. Ale bez jejich práce a námahy nebylo by se vyvinulo sociální pojištění u nás, bez jejich mimoúřední činnosti nebyly by masy dělnické dosáhly své dnešní intelektuální i charakterové úrovně. To platí o úřednících všech dělnických stran. Což divu, že tito úředníci po převratu, kdy se každý snažil, aby si upravil život co nejlépe, také se přihlásili;

že vyžadovali na pokladnách, jejichž obor působnosti se podstatně rozšířil a jejichž hmotné postavení se rovněž změnilo, aby i jim byl služební poměr stabilisován a lépe upraven. Což divu, že v leckterém ze svých požadavků i přestřelili.

Tahání o kolektivní smlouvu trvalo dva roky. Konstatuji, že to byl především Johanis, který oponoval různým požadavkům úředníků, háje zájmy nemocenských pokladen. Činil tak způsobem, jež jsem při jiné příležitosti nazval nepolitickým, a způsobil si tenkrát mnoho nepříjemností v kruzích, k nimž patřil.

Když kolektivní smlouva byla konečně sjednána, použil jí Svaz na Johanise, jako jí použily ostatní svazy na své úředníky. O tom, zdali i potom byla různá ustanovení kolektivní smlouvy správná a účelná, může být jistě spor. Ale nemohou být vykládána ve zlé Johanisovi, nejsou-li vykládána ve zlé jiným; zvláště když Johanis se mnohým z těchto ustanovení bránil do poslední chvíle.

4. Pro úředníky nemoc. pojišťoven byl zřízen zvláštní pensijní ústav. Tento má oproti Všeobec. pensij. ústavu výhodu, že má soustředěný okruh pojištěnců, že tito sami dbají, aby jejich zaměstnavatelé plnili bez upomínání své povinnosti, že evidence je velmi jednoduchá a snadná, že pojišťovací riziko je příznivé, že není fluktuace a pod. Proto může poskytovat svým pojištěncům také výhodnější dávky, nežli Všeobec. pens. ústav. Může být opět sporné, zdali vynětí takového příznivého rizika ze všeobecného rizika je správné čili nic. Ale náhradní ústav byl povolen. Tento ústav nespádá nikterak do sféry vlivu Johanisova; Johanis na něj nemá nejmenšího vlivu a podezření, vyslovené v posledním čísle, postrádá jakéhokoliv podkladu, a je proto nepěkné.

5. Když sen. Johanis dosáhl 35 služebních let, předložil starostovi Svazu nemoc. pojišťoven a mně otázku, jestli by neměl jít do pense. Odpověděli jsme shodně záporně, poněvadž jsme považovali jeho další služby za nezbytné. Bylo zařízeno, že za řed. Johanise nebylo dále placeno pojistné. Ovšem nikomu z nás tenkrát nenapadlo — jsem plně přesvědčen, že ani Johanisovi — ptáti se, co se bude dít s pens. nárokem jeho podle stanov Pensij. ústavu.

6. Asi před rokem usnesly se organizace úředníků nemoc. pojišťoven naléhati, aby odešli do pense úředníci, kteří mají vyslouženo. Ředitel Johanis obdržel v tomto směru dopis ode dvou úředníků národně-socialistických, který obsahoval skutkovou povahu zločinu vydírání, „jak v knize stojí“. Johanis jej předložil starostovi, p. Němečkovi a mně. Vyžadovali jsme na něm, aby ještě setrval ve službě, dokud nebude vyřízena novelisace sociálního pojištění.

7. Krátce nato objevily se v tisku národně-socialistickém zprávy o pensí 92.000 Kč ročně, které se prý Johanisovi dostane, protože si pense nevybírá. Když byla potvrzena správnost této informace, byl jsem požádán, abych netrval na dalších aktivních službách Johanisových ve Svazu. Sen. Johanis oznámil starostovi a mně, že nemíní se vydávat tímto útokům, že vystoupí od 1. ledna t. r. z placených služeb Svazu a že je odhodlán věnovat dobročinným účelům část pense, jež převyšuje jeho dosavadní plat. K jeho žádosti jsem požádal pensijní ústav, aby mu vyplácel jen plat a důchodovou daň, zbytek pak účelům, v polemice již jmenovaným.

8. Abych pak shrnul v závěru: Bylo křivděno sen. Johanisovi, je-li mu vytýkáno, že se v „době konjunktury dovedl dobře postaratí o zabezpečení svého stáří“. Vysoká pense vyplynula ze dvou pramenů: jednak z příznivých ustanovení kolektivní smlouvy, o jejíž sjednání se Johanis nepříčinil, jednak ze setrvání jeho ve službě i přes 35 služebních let, jež jsme vyžadovali v zájmu sociálního pojištění.

Chtěl jsem si vyžádati souhlas Johanisův, abych vysvětlil veřejnosti stav věci, když jsem na ni narazil jinde. Nedostal

jsem se k tomu. Myslím, že mohu tak učiniti i bez jeho souhlasu, když vidím, kterak jsou události nesprávně líčeny, třebaš jsem přesvědčen, že p. — h. jednal v dobré víře a s dobrým úmyslem. Jsem v plné účtě Dr. L. Winter.
V Karl. Varech, 6. května 1934.

Cesta rektora Domina k národu

Vážená redakce!

Z dopisů reagujících na můj článek v 18. č. „Prítomnosti“ pokusil se jedině J. Adamec za Spolek čl. právníků Všeherd o odpověď. Odpovídám proto, že se Adamcovým vývodům snažil dodat váhy Všeherd a že jimi usiloval nevhodným způsobem znevážit činnost spolku posluchačů filosofie.

Že vystoupení p. rektora Domina nelze chápati izolovaně jako hlas volající proti snížení dotací universitě a vědeckým ústavům cestou devalvace, doložil jsem dostatečně ve své stati, ve které jsem právě kladl důraz na to, že akce p. rektora jsou promyšlenými články téhož řetězu. Adamcův výklad, jímž se rektorovu článku „Devalvace a naše národní kultura“ přičítají úmysly dílčího boje, nemohu již proto přimjouti, poněvadž jsou dobře známy motivy zaujetí národní demokracie proti devalvaci.

Pokud jde o rektorův protest proti konfiskaci „Národních listů“ a „Národní politiky“, potvrdil kol. Adamec jen to, co jsem tu dříve napsal. Ovšem jeho stanovisko, že „nejde o censuru vůbec, ani o censuru některých listů, nýbrž o to, či články jsou konfiskovány“, neobstojí. Veřejnou i literární činnost lze posuzovati toliko věcně: nezáleží na tom, kdo články psal, ale co obsahují. Pisatelovy mandarinské poklony vůči národní demokracie ukazují jasně zdroje, z nichž byla čerpána odvahe k napsání všeherdské repliky.

Posuzuje jedině snahy rektora Domina o včlenění Karlovy university do národního života, vycházel jsem záměrně z universitního zákona (z 19. února 1920) jako z dané skutečnosti, jelikož jsem nechtěl kritikou Marešova zákona osnovu svého článku komplikovati. Naznačil jsem však, že není bez slabin — o tom se ostatně právník Adamec mohl přesvědčiti, kdyby si byl dal práci s jeho přečtením a kdyby znal i ostatní naše universitní zákony. Zákon o Karlově universitě z roku 1920 je výsledkem kompromisů, které jsou příčinou jeho omylu. Proto nemohl být tak dlouho proveden a proto byla požadována jeho novela. Je přece známo, že konečné znění zákona, schválené jednomyslně a bez debaty 2. ledna revolučním národním shromážděním, president Masaryk do týdne vrátil s připomínkou, která ho podstatně opravila, měnic znění §§ 1 a 3. Hledí-li se německá universita udržeti z historicko-právních důvodů v Karolinu, lze v tom jistě spatřovati záměr, jehož ostří se stane aktuálním až po vystavění nových budov v Holešovicích. Tvrdí-li pisatel, že německá universita mohla dávno získati místnosti v nevyhovující budově tak zv. Akademie u parlamentu, kde dříve sídlila česká fakulta právnická a jejíž přestěhování do přepychové novostavby bylo uvítáno jako vysvobození, dává najevo zaujetí vůči druhé pražské universitě. Stejně by ji byl mohl nabídnouti umístění v dnešních Karlových lázních, v nichž měla za války filosofická fakulta prozatímní auditorium maximum, anebo dokonce v táborech pod širým nebem, dnes tak oblíbených. Je na bře dni, že Adamcův návrh umístění německé university má všechna dobrodiní chvalně známého českého zvyku, dědit jedny kalhoty s děda na syna a se syna na vnuky. Dobrodiní záleží v tom, že zatím co předešlé generace kalhot užily, nejmladší vnuk je s nimi záhy hotov a každá díra se pak častuje výpraskem. Nemohu zde rozváděti stanovisko všech dvanácti rektorů k universitnímu zákonu, o nichž pisatel tvrdí, „že vždy usilovali o provedení Marešova zákona a nikdy se ho nevzdali“, ale uvedl-li jsem nejvýznačnějšího

z nich — prof. J. Pekaře — ubezpečuji kol. Adamece, že se tak nestalo náhodou. Podávám zde doslovně Pekařův soud o Marešovu zákonu: „Zákon, jímž z iniciativy Národního shromáždění byl dán r. 1920 universitě název university Karlovy, měl cíl v podstatě manifestační, chtěje být jaksi odsouzením křivd minulosti. (Zákon, jak známo, nebyl dosud plně proveden; patřím k těm, kteří si přejí, aby k tomu došlo v přátelské dohodě s universitou německou.)“

Že soudní intabulace Karolina není „přátelskou dohodou“ universit, je zřejmo z protestu německé university. Uvážíme-li, že Pekař byl tehdy rektorem Karlovy university a že jeho slova byla pronesena v jejím slavnostním shromáždění 6. prosince 1932 právě na půdě Karolina, lze je pokládat přímo za manifestaci proti dosavadnímu postupu akademického senátu v této věci. Potvrzením tohoto názoru jest Pekařův nesouhlas s historickým dobrozdáním universitních profesorů V. Novotného a M. Stiebra, o něž se opíralo Prohlášení akademického senátu Karlovy university z r. 1930 a 1931. Je známo, že Pekař spolu s universitním prof. J. Šustou, kteří nemohli uplatnit v akademickém senátě svůj názor, nejsou jeho členy, uveřejnili minoritní prohlášení, vyslovující v něm nesouhlas s historickým odůvodněním akademického senátu. Uvedl jsem, jak po zvolení prof. Pekaře rektorem stanovisko Karlovy university k Marešovu zákonu vybědlo z jednostrannosti. S uplynutím funkčního období prof. Pekaře v akademickém senátě na podzim r. 1933 nastal obrat a historikovo věcné stanovisko bylo opuštěno. Vlády nad universitou se ujal p. prof. Domin, o jehož „úžasném gentlemanství“ (jak říká kolega Adamec) ve srovnání s gentlemanstvím nacionalisty rektora Pekaře si učiní čtenář obraz sám.

Při tom všichni víme, a věděl to jistě i prof. Pekař, že postup německé university k našemu státu nebyl vždy bezvadný. Avšak způsob, jakým kol. Adamec proti ní útočí, je důsledkem šovinistického zaujetí pisatelova i Všeherdu vůči našim menšinám. Je přece obecně známo, že Všeherd na poslední valné hromadě bezdůvodně vyloučil ze spolku československé občany maďarské národnosti. Pisatel rozhořčeně odsuzuje národnostní politiku starého Rakouska. Zcela správně! Ale není tento čin Všeherdu plně v tradici zvěčnělé monarchie? Adamecovo hořekování nad tím, že representanti německé university se k české universitě chovali výbojně, nemá dnes místa a slouží mu beztak jen k zvýšení účinku jeho vlastenecké frazeologie. Také jeho vyvolávání duchů, kteří by měli svědčit o poměru obou pražských universit před r. 1918, je dnes více než anachronismem. Máme o tom s dostatek literárních prací, z nichž Gollovo „Rozdělení pražské university“ doporučuji svému oponentovi.

Snaha o obnovu Karolina jako ústředny universitních úřadů nás filosofy ostatně překvapila. Při předávání nové budovy filosofické fakulty universitě bylo řečeno tehdejším děkanem M. Weingartem za přítomnosti ministra školství a národní osvěty dr. I. Déreera, že pro universitu má být vybudována nová ústřední budova u Čechova mostu, v níž kromě akademických úřadů mají být umístěny i některé ústavy naší fakulty, jimž nová budova na Smetanově náměstí hned po jejím dostavění nestačila. Z toho nutně plyne, že restaurace Karolina, jako ústřední universitní budovy by byla zbytečně

nákladným provisoriem a bylo by lépe, kdyby se uvažovalo jen o jeho konservaci jako historické památky. P. rektor Domin svým návrhem ustupuje vlastně od požadavku nové budovy, vychází ku podivu poddajně vstříc nekulturním škrtům v rozpočtu ministerstva školství a neprospívá tím životním zájmům university. Uskutečněním obnovy Karolina jako universitní ústředny byla by zřejmě poškozena filosofická fakulta, pro jejíž ústavy, kterým měla připadnouti v nové universitní centrále celá dvě patra, by nebylo v Karolinu místa. To je rub úspěšné činnosti p. rektora Domina, již spatřuje kol. Adamec i „ve věci obsazování profesorských stolic“. Na filosofické fakultě nebyla za rektorátu J. M. obsazena ani jedna stolice řádné profesury, z nichž jedna z nejdůležitějších je právě katedra československých dějin po zemřelém prof. Novotném, která od r. 1932 není obsazena. Právem se obáváme, že státní příspěvek na restauraci Karolina, který vláda slíbila zařadit do rozpočtu na r. 1935, nastoupí prakticky na místo mnohamilionové sumy potřebné k vybudování novostavby pro ústřední universitní úřady.

Plně souhlasím s tvrzením, že „sbírky jsou více méně věcí citu a světového názoru“. Doufám, že si kol. Adamec uvědomuje, že je rozdíl: dává-li dělník svou hřivnu druhému dělníku, který byl vyhozen z práce a z domoviny proto, poněvadž si dovolil myslet jinak než jeho nadřízení. Je si při tom vědom, že jemu se jednoho dne může přihoditi totéž a že také bude odkázán na své druhy. Tomu se říká dělnická solidarita.

Divil jsem se, že pan kolega s podivuhodnou mrštností přeskočil povinný pětikorunový režijní poplatek, uložený posluchačům na obnovu Karolina. Je i to „věcí citu a světového názoru“?

Když už jednou zabředl pisatel do historie a v ní hledá potvrzení pro své argumenty, měl by ji znát celou. Prý „každému Čechu a neřku-li (sic!) českému studentu musí být známo, že to byla universita a speciálně Karolinum, odkud vyšel první popud k husitství.“ Já pak dodávám, že pisatel zamlčel, že také porážka polních vojsk u Lipan je dílem university, totiž jejich mistrů, kteří poskytli nejvydatnější podporu papežskému legátu.

V dalším odstavci dopisu konstatuje kol. Adamec, že SPF „řád s bídou agituje“, ale prý při tom ani neprotestoval proti snížení příspěvku na sociální péči studentstva. Toto tvrzení svědčí o naprosté neinformovanosti pisatele, kterého odkazují na resoluci fakultní schůze ze dne 29. září 1933, zaslanoou všem parlamentním klubům a příslušným ministerstvům.

Pokud jde o uniformy, přesvědčil jsem se opětovně dotazem, že má tvrzení jsou správná. Nebudu se touto otázkou dále zabývat, poněvadž se pan rektor i studentské organizace pro odpor studentstva i širší veřejnosti této myšlenky prozatím vzdali.

Konečně se ohražuji proti hrubým invektivám jednatele Všeherdu, že „názor Spolku posluchačů filosofie jest koncesí ‚komunistické‘ Jednotě nemajetných a pokrokových studentů“. Ujišťuji pisatele, že jsme dosud nepotřebovali cizí pomoci. Z valných hromad však máme tu zkušenost, že „národní“ studenti, kteří chtějí každý rok „znova“ dobytí SPF — čerpají s podivuhodnou pravidelností své informace a pokyny ze sekretariátu Mladé generace nár. demokracie. Byli bychom ostatně rádi, kdyby ve výboru Všeherdu sedělo tolik lidí politicky nezávislých jako v SPF.

Rudolf Vápeník.

Vkusné, dobré dopisní papíry

KAREL KELLNER, PRAHA

VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ 61, U MUSEA
DLOUHÁ TR. 17, U STAROMĚST. NÁM.

Svět knih

KULTURNÍ ZPRAVODAJ

Roč. 4. Číslo

22

František Götz:

ČARKOVY „HVĚZDY NA NEBI“*

Třemi dosavadními lyrickými knížkami (kromě prvotiny *Vojna*), *Chudá rodina z Heřmaně* (1924), *Temno v chabupách* (1926) a *Smutný život* (1929), docelil se lidský i básnický profil Jana Čarka v ostrý a výrazný typ: básník našel svůj svět motivů a vypracoval si svět symbolů a obrazů. Jeho nová knížka *Hvězdy na nebi* přináší celkem málo nových lidských prvků, nových citových vznětů a nových názorových stanovisek, kotví naopak pevně v dosavadním Čarkově citovém a představovém světě, ale nad jeho starší lyrické dílo vyniká pevnější lyrickou krystalisací, prohloubením starších citových obsahů a pročištěním lyrické formy.

Dynamickým jádrem jeho lyriky bylo a dosud je vnitřní dramatické rozštěpení jeho osudu: tento člověk, jenž je posedlý rodnou vesnicí a rodovou tradicí, musí opustit půdu, v níž kotví všemi kořeny, a žít v chladném, cizím městě, v němž je stále cizincem. Čarek cítí svůj lidský osud jako prokletí: od svého odchodu do města nemá pevné půdy pod nohama; nemá domova a nezná klidu a štěstí. Tento zážitek vykořenění stává se krystalizační osou jeho světa. Kolem této pálící rány duše se seskupuje celý svět a ve světle své bolesti vidí celý život. Čarek je základem své bytosti *selstý idylik*. Venkov, jenž je mu odepřen, vidí jako *váj* života, jenž je svatý, poněvadž roste organicky z království mrtvých předků, jeho síla je silná dědičtí energie všech předešlých generací. Všude tam, kde plně projeví svůj sen, zní *touha po idyle*, po ži-

* Sbírnka básní, počtovaná cenou první Májové literární soutěže, vychází tento týden v nakladatelství Fr. Borového v Praze. V grafické úpravě a obálce Cyrila Bouďy stojí brož. Kč 18.—, v původní celopleté vazbě Kč 28.—.

Zásada sebeurčení a právo historické. Americká delegace byla pro české stanovisko získána teprve argumentem hospodářským, poukazem na to, že česká země tvoří vyváženou hospodářskou jednotu a že český průmysl nemohl by existovat bez uhlí, jež se doluje v územích osídlených Němci. Bylo třeba vyzvat Američany, aby duchem poněkud vnikli do spleťtosti středoevropských poměrů, v nichž sebeurčení bylo jen jedním z použitelných principů, poněvadž nakreslit přesnou národnostní mapu v těchto zemích tisíciletého mísení národů, je často holou nemožností. Konečné a úplné vítězství českého stanoviska bylo zajisté způsobeno zejména tou okolností, že přirozenost historických hranic českých zemí byla zřejma každému, kdo se podíval na mapu. Českoslovenští delegáti v Paříži často měli důvod blahorečit jasně linii horstva, naryšované kolem českých zemí. Byl to jejich nejpůsobivější propagační prostředek. Němci se do toho přírodou daného celku dostali kolonizací, která porážkou Rakouska a Německa r. 1918 byla ukončena. Co může vypadat také jako vítězství historického práva, bylo ve skutečnosti vítězstvím geopolitických faktů, oně nápadné zřetelnosti, s níž příroda z českých zemí vytvořila celek. Kdyby Čechy s Německem hraničily rovina bez tak důkladných a nepřehlédnutelných přírodních předělů, byla by mírová konference bývala mnohem více vystavena pokušení rozhodnout jinak.

(Ferd. Peroutka: Budování státu.)

toté v rytmu odvěkého trvání, po činném vyžití všech sil až do klidného stáří. V tomto světě jsou matka, otec i děd velké síly — jsou v něm, pokračují v jeho krvi a mozku. Tento svět zná hluboké spojení Boha a půdy a podivnou civilní zbožnost — zbožný je ten, kdo miluje svět, pole, půdu, domov. Ale toto vše je ráj, z něhož byl vyhnán. Vrací se k němu stále touhou a láskou, ale to, co skutečně žije ve městě, je život na pusté skále.

Tento základní svár je pro lyrika velkým nebezpečím, poněvadž vede k pocitu samoty. Básník však je básníkem jen tím, že ruší samotu, že ji zabydluje novou družností a společností. Čarek uniká ze samoty tím, že se vrací ke zdroji skutečné družnosti, k vesnici, domovu, v němž cítí družnost se všemi živými i mrtvými. Ale to je pro něj přece jen *fiktivní družnost*, žije v jiném světě — na skále a o sa-

motě. Dosavadní lyrické sbírky Čarkovy kotvily v tomto rozporu a zrcadlily tuto lidskou krizi, aniž dovedly najít nějaké harmonické východisko. Teprve v nové sbírce *Hvězdy na nebi* hledá Jan Čarek vykoupení z této krise. Do svého domova nepřichází než jen tesknit a proklínat, nýbrž dolovat v *bohatech nalezišti krve a slz*, tedy ožít v plné lidské družnosti, již rozšiřuje pozvolna i na svůj život ve městě. Chápe, že jeho lidský bol, který tak přecenoval, je tak malý proti nesmírnosti světa a života. Chápe volna, že může žít silný život i ve městě, tak silný, že předtím svého otce se nebude musit za něj stydět. Pozvolna harmonizuje svůj těžký rozpor a dospívá k smírnějšímu pohledu na město. Jsou to zatím jen náznaky, ale i ty ukazují, že Čarek hledá východisko lidské a básnické. Neboť jenom překonáním své samoty a svého romantického sváru najde cestu k no-

DOSLOV

FERDINANDA PEROUTKY

Ke druhému vydání knihy essayů o české národní povaze, která pod názvem Jací jsme vychází tento týden v nakladatelství Fr. Borového.

„Tato studie vycházela roku 1922 v denním listě. Roku 1924 byla po prvé vydána knižně. Vydávaje ji nyní po druhé, musím opakovat, co jsem řekl v doslovu k vydání prvnímu: je spíše prací přípravnou; obsahuje hlavně polemiky s několika oblíbenými představami o české národní povaze: ukazuje více, jací nejsme. Ukázati, jací jsme vskutku, mělo být úkolem příští práce.

Domnívám se, že aspoň částečně mohu prohlásiti za onu ohlášenou práci svou knihu „Budování státu“, ličící historii naší politiky popřevratové. Tam se ukazuje, jak reaguje charakter národa v různých situacích a na různá témata. Doufám, že z tohoto líčení vynikne celkový obraz národní povahy.“

vé družnosti a společenskosti a i k novému rozšíření svého světa, k novému pohledu do hlubin života: „Praha, na zdraví — než zajde stopa má v tých ulicích a domech, tvou dlažbu deptaje ve svých knížkách, modlím se jak věčný vitr v stromech.“ Snad mu proroste velkoměstem kus jeho venkova, snad najde na jeho ulicích výkvět toho, co dala vesnice. Snad najde jiné cesty harmonisace... v mravní sféře života. Lyrický vývoj Čarkův potřebuje nových podniků a ty najde, až najde východisko ze slepé uličky lidské krise.

Zatím co lidská evoluce tohoto

FEUILLETON

Lev Trockij:

RUDÉ LOŤSTVO (Dokončení.)

V kanceláři námořnických kasáren zasedala stále komise, skládající se z námořníků a vojáků, delegovaných sem různými oddíly; mezi nimi byli i delegáti sedmi lodí a několik zástupců sociálně demokratické organizace. Za stálého předsedu byl zvolen sociální demokrat. Sem přicházely všechny zprávy a odtud vycházela všechna rozhodnutí. Tu také byly vypracovány zvláštní požadavky námořníků a vojáků a připojeny k požadavkům obecně politickým. Pro široké masy byly tyto čistě kasárenské požadavky na prvním místě. Komisi nejvíce znepokojoval nedostatek nábojů. Pušek bylo dost, ale patron k nim velmi málo. Od potěmkinské historie se zásoby střeliva pečlivě tajily. „Velmi se také pocitovalo,“

píše činný účastník událostí, „že nebylo vůdce, který by byl dobře rozuměl vojenským věcem.“

Komise zástupců rázně naléhala, aby mužstva odzbrojila své důstojníky a vypudila je s lodí a kasáren. To bylo nezbytné opatření. Důstojníci brestského pluku, již zůstali v kasárnách, vnesli plný rozklad mezi vojáky. Agitovali působivě proti námořníkům, proti „civilistům“ a „židům“ a dodávali alkoholové síly své agitaci. V noci pod jejich vedením vojáci hanebně utkali do táborů — nikoli vraty, u nichž stála na stráž revoluční bojová rota, nýbrž průlomem ve zdi. Ráno se znova vrátili do kasáren, ale činně se již boje neúčastnili. Nerozhodnost brestského pluku nemohla se neodrazit v náladě lodních mužstev. Ale druhý den již zase zavítlo slunce úspěchu: k povstání se přidávali zákopníci. Přišli do námořnických kasáren v šiku se zbraněmi v rukou. Přivítali je nadšeně a ubytovali v kasárnách. Nálada se pozvedla a posílila. Odevšad přicházely

deputace: pevnostní dělostřelectvo, bělostocký pluk i pohraniční stráž slibovaly „nestřítlet“. Nespolehájc na místní pluky, velitelství začalo soustřeďovat vojska ze sousedních měst: Simferopolu, Oděsy a Feodosie. Mezi příbýlými vojáky se vedla činná a úspěšná revoluční agitace. Styk komise s lodmi se velmi ztížil. Velkou překážkou bylo, že námořníci neznali dobře lodních znamení. Ale i tak se doneslo prohlášení úplné solidarity námořníků z křižníků „Očekava“, obrněnce „Potěmkina“, torpédovek „Volného“ a „Zavětného“, posléze se připojilo ještě několik torpédovek. Ostatní lodí věřaly a slibovaly rovněž „nestřítlet“. 13. listopadu přišel do námořnických kasáren lodní důstojník s telegramem: car žádá, aby se složily zbraně do 24 hodin. Důstojníku se vysmáli a vyvedli ho za vrata. Aby se uchránilo město od možného pogromu, rozestaveny stráže z námořníků. Toto opatření ihned uspokojilo obyvatele a došlo si jejich přízně. Sami námořníci chránili obchody s li-

hovinami, aby nebylo opilých. Po celé povstání byl v městě vzorný pořádek.

Večer 13. listopadu byl rozhodnou chvílí v rozvoji událostí: komise zástupců povolala k vojenskému vedení bývalého námořního poručíka Šmidta, jenž nabyl velké popularity v říjnových schůzích. Šmidt mužně pozván přijal a od toho dne byl v čele hnutí. Na večer druhého dne přeplul Šmidt na křižník „Očakov“, kde také zůstal do poslední chvíle. Vztýčiv na „Očakovu“ admirálský prapor a dav znamení: „Velím loďstvu, Šmidt“, byl si jist, že narazí strne k povstání celou eskadru, a nařídil svůj křižník k „Prutu“, aby osvobodil „potěmkince“. Odpor se žádný neprojevil. „Očakov“ přijal uvažně námořníky na svou palubu a obešel s nimi celou eskadru. Se všech lodí hlaholilo pozdravně „Hurá“. Některé lodí, mezi nimi obrněnci „Potěmkina“ a „Rostislav“ vztýčily rudé prapory; na „Rostislavu“ vlál ostatně rudý prapor jen několik minut.

Henry Drummond & Co. LTD.
továrna jemných angl. látek
SHIPLEY (England)

ANGLICKÉ PÁNSKÉ LÁTKY

Z TOVÁRNÍ PŘÍMO

K V Á M

Prodej ve velkém i malém
Ceny: Kč 90—, Kč 130— za 1 m

Sklady generální zastoupení
Emil Grodecký, Praha I,
Bílková 10 - Telefon 624-95

Vzorky na venek vyplacené

lyrika je ve *Hvězdách na nebi* jen naznačena, pokročil silně jeho vývoj básnický. Tam, kde jindy byla Čarkova báseň plna lyrické popisnosti, je v nové knížce usilovná snaha po pravé krystalisaci obrazů a symbolů, po melodické a rytmické docelenosti a formové dokonalosti. I zde se ovšem ještě objeví pouhá *lyrická impresse*, ale není častá. Jinak píše Čarek osudovou lyriku, v níž jeho zážitek, naplněný

až po okraj citovou energií, se přetváří v proud výrazných symbolů a podobenství. Jeho lyrika je střídá a usporná. „Málo miluji slov, ale z nich každé je vroucí jak modlitba, mocné jak kletba, těžké a vážné jak země.“ To je základ jeho poetiky, jež touží po slovech, jež „kanou jako krev, sama jsou báseň“. Čarek je přísný lyrik, jenž musí žít, aby mohl psát, a jenž píše velmi odpovědně. Jeho bás-

nický výraz přestává lyricky popisovat a nabývá formy melodické a rytmické synthesy. Jeho obrazy mají v sobě silný smyslový a citový základ, který však je přetvořen, stupňován, zaktivněn a rozproušen. Cesta vývoje Čarkovy formy vede k aktivnějšímu obrazu. „Alkohol slunce opíjí nahé ornice poli“. „Vášnivý had usne v zátočinách svých svalů“. „V kalichy stromů andělé zlatou nalévají mizu“. „Zrezivěly řetězy let“. „Doutnající loučí rukou položily se něžně na prohořelý trám těla“. „Oblohou očí tvých oblaka plují“ atd. Aktivisace názorových obrazů ukazuje cestu začínající lyrické zralosti Čarkovy.

Hvězdy na nebi jsou v dnešní moderní české lyrice knížkou nezvykle odlišnou. Je v nich živý představitel a citový svět. A je v nich střídání formace obrazová. Etický základ této lyriky, jež netěká neodpovědně po světě, je klad. Není pochyby: je to úzký svět a Čarek usiluje o jeho rozšíření. Poněvadž mu schází silná erotická obrazivost, má těžký vývoj k nové družnosti. Ale právě proto jsme zvědaví na jeho další vývoj, jehož začátky jsou naznačeny v *Hvězdách na nebi*. Čarek má opravdu dramatické dispozice osudové i básnické. „Panorama“.

LAICHTEROVY OTÁZKY A NÁZORY přinesly při příležitosti letošní mimořádné slavné volby prezidentovy první knižní

vydání Masarykových studií z Naší Doby o „Moderním člověku a náboženství“, v nichž nejlepší žáci Masarykovi jako Edvard Beneš spatřují jádro Masarykovy životní otázky. Doplněním k tomuto dílu přinese letošní ročník Otázek a názorů Výbor z Luthera a Kalvína s úvodními studii J. L. Hromádky. Souborný seznam pozoruhodné sbírky zašle nakladatelství na požádání.

K pětistému výročí bitvy u Lipan vyšla v Orbisu (Praha XII) historicko-sociologická studie Jana Slavíka: **HUSITSKÁ REVOLUCE**. — Brož. je za Kč 19.—, váz. za Kč 34.—.

K padesátinám ministra dra Edvarda Beneše vydal Orbis (Praha XII) soubor jeho projevů z posledních let (1924—1933), který nese název: **BOJ O MÍR A BEZPEČNOST STÁTU**. Je to základní publikace k studiu čsl. zahraniční politiky. Obširný úvod napsal dr. Kamil Krofta. Vázaný výtisk je za Kč 96.—.

ŽIDOVSKÉ ANEKDOTY od Karla Poláčka vycházejí již ve II. vydání. Neodolatelný a britký židovský humor tohoto svazčku bude jistě stejně uvítán ve svém druhém vydání přáteli opravdového humoru. Vyšlo ve sbírce Veselá mysl jako její III. svazček. Kart. je za Kč 9.90. — Vyšlo v nakladatelství Orbis (Praha XII).

Půjčovna knih »MÍR« Praha II., Vladislavova 2 Palác Báňské a hutní

Nejnovější česká literatura, jakož i německá, anglická a francouzská

Šmidt, ujav se vedení vzpoury, ohlásil svůj čin tímto projevem:

„Panu starostovi města.
Poslal jsem dnes gosudaru vladafi tento telegram:

„Slavné černomořské loďstvo, zachovávajíc svatě věrnost svému národu, žádá od vás, gosudare, abyste neprodleně svolal ústavodárné shromáždění, a odpírá poslušnost vašim ministrům.

Velitel loďstva občan Šmidt.“

Z Petrohradu byl odeslán telegrafický rozkaz: Potlačit vzpouru. Čuchnin byl zaměněn katem Mellerem-Zakomelským, jenž se později tak proslavil. V městě a pevnosti ohlášeno náhle právo, všechny ulice obsazeny vojskem. Rozhodná chvíle nastala. Vzbouření se bezpečili, že vojska odeprou střílet na své bratry a že se ostatní lodí eskadry k vzpouře připojí. Na několik lodích byli důstojníci opravdu zatčeni a dopraveni na „Očakov“ pod moc Šmidtova. Tímto opatřením doufal chránit admirálského křížníku od nepřátelské palby. Davy lidu kupily se na břehu očekávající dělový pozdrav, jímž se mělo ohlásit, že se eskadra přidala. Ale očekávání se nesplnilo. Pokořovatelé vzpoury nedopustili, aby „Očakov“ obešel lodí po druhé a začali palbu. Lid pokládal první výstřel za dělový pozdrav, ale brzy pochopil, co se děje a zděšen přchal z přistavu. Začala se palba se všech stran. Stříleli s lodí, stříleli z děl pevnostního i polního dělostřelectva, střílely kulomety s Historického bulváru. Jedním z prvních výstřelů byl na „Očakov“ rozbít dynamoelektrický stroj. Sotva vypálil šest výstřelů, byl „Očakov“ nucen zmlknout a vyvěsit bílý prapor. Přes to pálili na křížník dál. Pokud tam nevypukl požár. Ještě hůře bylo s „Potěmkinem“. Tu ani nestačili nasadit nárazníky a přitáhnout zámký a byli bezmocní proti palbě, sotva začala. Nedav jedině rány vyvěsil „Potěmkin“ bílý prapor. Pobřežní námořnická mužstva se držela ze všech

nejdéle. Vzdala se až tehdy, když nebylo jediné patrony. Rudý prapor vládl nad povstaleckými kasárnami až do konce. Kasárny byly vládními vojsky zabrány asi v šest hodin ráno.

Když pominulo první zděšení způsobené střelbou, vrátila se část davů na břeh. „Obraz úžasný“, praví účastník povstání, námi již citovaný. „V křížové dělové palbě naráz zničeno několik torpedovek a malých lodí. Brzy stál „Očakov“ v plamenech. Námořníci zachraňující se skokem do vody volali o pomoc. Ale stříleli je dál ve vodě. Loďky vypravené na jejich záchranu byly rozstříleny. Námořníci, kteří doplávali k břehu, kde stála vojska, čekali své životy pod střelbou s břehu. Zachránili se jenom ti, kteří se dostali k davu přejícím námořníkům.“ Šmidt, přestrojiv se za námořníka, pokusil se o útek, ale byl chycen.

K třetí hodině v noci byla skončena krvavá práce katů, provádějcích „uklidnění“. Poté bylo se jim proměnití v katy „soudu“.

Vítězové hlásili: „Zajatců a uvězněných je přes 2000... Propuštěno bylo: 19 důstojníků a občanů, kteří byli uvězněni revolucionáři; odebrány 4 prapory, bedničky s peněží a mnoho erárního majetku, patron, zbraní, nábojů a 12 kulmetů.“ Admirál Čuchnin telegrafoval sám do Carského Sela: „Vojenská bouře ztichla, bouře revoluční nikoli.“

Jaký ohromný pokrok proti vzpouře v Kronštadtě! Tamto živelné vzplanutí, jež skončilo divokým rozdrčením. Zde záměrně rozrůstající se povstání, uvědoměle se snažící o pořádek a jednotu činu. „V povstaleckém městě“, napsal sociálně demokratický list Načalo (Zásada) za sevastopolských událostí, „neslyšet o řádném zbůjníku a drancovníku a obyčejné krádeže se zmenšily už prostě proto, že defraudanti státních peněz, kteří byli v armádě a námořnictvu, byli vymetení ze šťastného města. Chcete

vědět, občané, co je to demokracie, opírající se o ozbrojené obyvatelstvo? Pohlédte na Sevastopol! Pohlédte na republikánský Sevastopol, v němž není jiné moci kromě volené a odpovědné...!“

A přece jenom se tento revoluční Sevastopol udržel jen čtyři, pět dní a vzdal se, daleko nevyčerpav všech zdrojů své vojenské síly. Strategie chyby? Nerozhodnost vůdců? Nelze popírat ani to, ani ono. Ale obecný výsledek hoje byl určen závažnějšími příčinami.

V čele povstání kráčeji námořníci. Již sama povaha jejich vojenské činnosti žádá od nich větší samostatnost a obratnost, vychovává je k větší nezávislosti, než je tomu ve vojsku pozemním. Antagonismus mezi prostými námořníky a uplatou šlechtickou kastou námořního důstojnictva je ještě pronikavější než v pěchotě s jejím napolo plebejským řadovým důstojnictvem. Konečně hanba za minulou válku, hanba, jež hlavně dolehla na námořnictvo, ubila v námořníkovu jakoukoliv vážnost k sobeckým a zbabělým kapitánům a admirálům.

K námořníkům, jak jsme viděli, se nevrozhodněji přidávali z á k o p n í c i. Přicházejí se zbraněmi a usazují se v námořnických kasárnách. Ve všech revolučních hnutích naší pozemní armády pozorujeme tuto věc: v prvních řadách jdou zákopníci, vrhači min, dělostřelci, zkrátka nikoli šedí negramotní hoši, nýbrž zruční vojáci, dobře znalí písma a s technickou přípravou. S tímto rozdílem v duševní úrovni je ve shodě rozdíl v sociálním typu: pěší vojn, tot převážnou většinou mladý rolník, kdežto zákopnická a dělostřelecká vojska se rekrutují hlavně z průmyslových dělníků.

Vidíme, jakou nerozhodnost projevuje brestský a bělostocký pěší pluk po všechny dny povstání. Rozhodují se, že vypudí všechny důstojníky. Nejprve se přimykají k námořníkům, potom zase odpadají. Slibují nestřílet,

ale konec konců hanebně pálí na námořnické kasárny. Takovouto revoluční nestálost rolnické pěchoty jsme pozorovali nejednou na sibiřské železniční trati, stejně jako v Sveaborské pevnosti.

Ale nejenom v pozemní armádě vykonávaly hlavní revoluční úkol technické školenci, to jest proletáři její živly. Týž zjev pozorujeme i v námořnictvu. Kdo vede „vzbouření“ námořníků? Kdo vztýčuje rudý prapor na obrněnci? Námořník od stroje, strojní mužstvo. Průmysloví dělníci v námořnických halenách, menšína to lodního mužstva, vládnouce stroji, srdci obrněnce, vládnou i námořníkům.

Třenice mezi proletářskou menšinou a rolnickou většinou jsou průvodním zjevem všech vojenských povstání, zjevem, jenž je zeslabuje a ochromuje. Dělníci přinášejí s sebou do kasáren své třídní přednosti: inteligenci, technické vzdělání, rozhodnost, schopnost spojených akcí. Rolnictvo přináší svou nesmírnou hromadnost. Armáda samočinně zdolává výrobní rozptýlenost mužskou obecnu vojenskou povinností a jeho hlavní politický nedostatek, trpnost, mění v svou přednost, která je jí nade všechno. I když jsou rolnické pluky strženy do revolučního hnutí na půdě svých přímých kasárenských potřeb, jsou přece jen nakloněny vyčkávací taktice, a hned při prvním rozhodném útoku nepřítel opouštějí „vzbouření“ a dají se znova zapráhnouti do jáma kázně. Z toho plvne, že metodou vojenského povstání musí být rozhodný útok — bez zastávek, působících váhání a rozptýlení. ale z toho je i vidět, že taktika revolučního útoku naráží na hlavní překážku zastalosti a nedůvěřivé trpnosti mužického vojáka.

Tento protiklad se brzy vši silou ukázal v rozmetání prosinčového povstání, kterým se skončila první kapitola ruské revoluce.